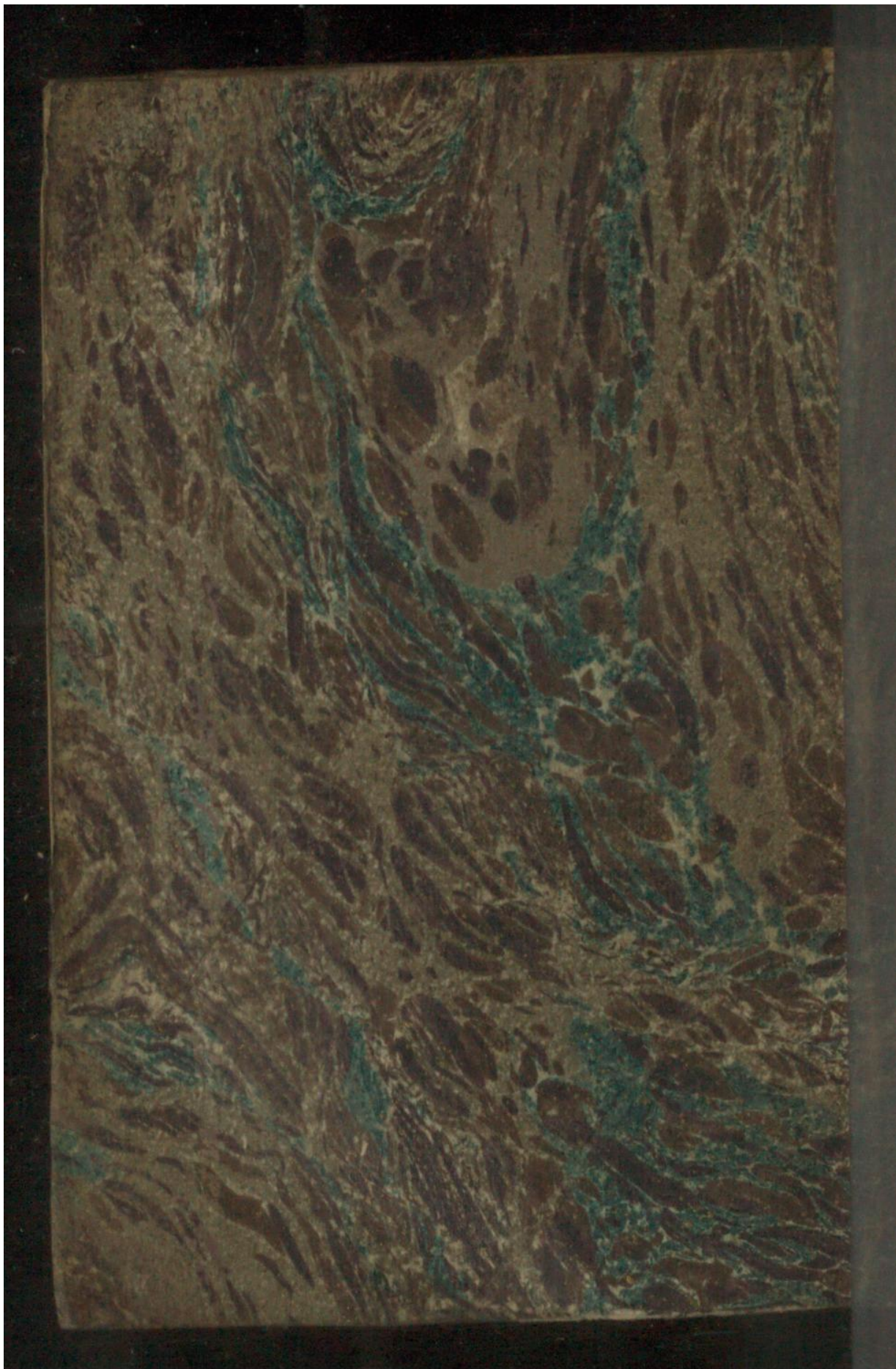

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1040/A

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1040/A

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1040/A

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1040/A

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1040/A

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
1040/A

1040 1A

D. XIII

15/12

2. A

HVN

CON

tol

46738
DE
HVMANÆ VITÆ
CONDITIONE , ET
toleranda corporis
ægritudine,

LIPPI BRANDOLINI
AVREOLVS
Libellus.

PARISIIS,
Apud Federicum Morellum, in vico
Bellouaco, ad urbanam Morum.

M. D. LXII.

Mira ingenij ac iudicij laude prædi-
tus BRANDOLINVS hic fuit, & disci-
plina exquisitarum literarum eruditissi-
mus, ut qui tanto iudicio ac prudentia
res alioqui graues, & ab opinione homi-
num, nedum delicatis Regum auribus,
abhorrentes, lumine interpretationis, at-
que adeò Socratica quadam lenitate ac
lepore ita illustrauerit, ut communem
veterum in hoc scribendi genere lau-
dem, citra controuersiam assecutus esse
videatur.

2

LIPPI BRANDOLINI IN DIA-
LOGVM DE HVMANAE VITAE

conditione, & toleranda corporis aegritu-
dine, ad Mathiam Coruinum illustrissi-
mum Pannoniae ac Bohemia Regem, & ad
Beatricem Aragoniam illustrissimam Regi-
nam eius uxorem, Praefatio.

V M in omni hominum
genere virtus amanda &
magnificienda est, tum in
Principibus, & suprema
fortuna uiris est uel maxi-
mè ueneranda. Ceteri e-
nim homines qui priua-
tam uitam ducunt, cum eorum cura non late-
pateat, neque ad multos pertineat, sibi tantum
aut paucis admodum, suo consilio ac uirtuti-
bus profunt. Reges uerò & principes, quos o-
mnium saluti consulere, & uniuersum Reip.
corpus suis humeris sustinere necesse est, quam-
plurimis suarum uirtutum fructum impatiunt,
suamque industriam ad communem humani
generis salutem atque utilitatem exponunt.
Illi praeterea institutis tantum homines atque
artibus iuuant, eosque tanquam ex humili
loco preceptis adhortantur. In humanum ge-

A ij

PRAEFATIO

nus non modò legibus ac præceptis instituunt,
 verum etiam tanquam ex altissima uite spe-
 cula, propriis ad benè beatèque uiuendum exē-
 p'is incendunt. Nam ut uitia, ita uirtutes, in
 Principibus maximè elucent, adeò ut propter
 altissimum in quo sunt constituti dignitatis
 gradum, minima quæ quæ ac tenuissima uir-
 tus, maxima in illis & clarissima uideatur.
 Huc accedit quòd pauci admodum hoc tempo-
 re Principes reperiuntur, qui uirtutes & bo-
 nas artes, aut ipsi habeant, aut in aliis probent.
 Quòd si qui sunt, illi profectò summis laudibus
 efferendi, & propè numinum loco in terris co-
 lendi sunt. Si cuius autem principis hoc tem-
 pore uirtus honore aut laude aliqua digna est,
 tua profectò incredibilis ac diuina uirtus Ma-
 thia præstantissime, tua, inquam uirtus & sa-
 pientia omni non modò laude, verum etiā uene-
 ratione atque admiratione dignissima iudi-
 canda est. Nam ut genus & maiores tuos Ro-
 manam illam nobilitatē atque antiquitatem
 referentes omittam, quorum splendorem tu non
 modò conseruasti: sed amplissimè quoque au-
 xisti, ut taceam quanto labore, quanta uirtute
 regnum tibi amplissimum comparaueris: qui-
 bus uirtutibus, quo ingenio, qua modestia, qua
 mansuetudine partum non retinueris modò,

sed longè etiam latèque propagaueris. Tu tuis
innumeris diuinisque uirtutibus, toto terra-
rum orbe nomen tibi amplissimum & immor-
talem gloriam comparasti. Tu enim unus Re-
gum ac Principum omnium, militaris discipli-
nae scientiam tantam habes, ut non modò no-
stris, sed ueteribus quoque Ducibus atque Im-
peratoribus possis, nò dico conferri, sed magna
etià ex parte præferri. Tu tantà in ea re auto-
ritatè tuis maximis rebus gestis es consecutus,
ut non modò præsentiam tuam, sed tuum quo-
que & tue gentis nomen, etiam apud remotis-
simas ac bellicosissimas nationes, terribile ac
formidolosum reddideris. Eas res gessisti, quarum
fama totum terrarum orbem compleuerit. Ea
verò mansuetudine atque humanitate prædi-
tus es, ut tibi non minus beneuolentiæ, apud
omnes nationes mansuetudo, quàm terroris
tui nominis autoritas comparauerit, ita ut
quantum te omnes metuunt ob uirtutem, tan-
tum ob humanitatem amare compellantur.
Quid de liberalitate aut magnificentiâ dicam,
tua, cuius tam multa, tamque insignia exem-
pla passim uideo, ut mihi tu non unus Rex be-
neficus ac liberalis esse, sed omnium Regum, ac
Principum liberalitate, & beneficentiâ uti ui-
deare? Ita ut quum tui regni opes mecum re-

PRAEFATIO

puto, vix te satis copiarum ad id tuendum habere arbitrer. Quum tuam contra in omnes homines munificentiam uideo, te unum omnium Regum, ac nationum opes & copias fortitum esse existimem. Optimarum verò artium studia, liberalesque disciplinas tanto studio atque amore complecteris, ut ad te unum omnes ex uniuerso terrarum orbe tanquam ad asylum quoddam conuolasse, & commigrasse videantur. Quum enim in illis excellere pulchrum & amplitudine regia dignum existimaueris, praestantes etiam in illis uiros maximis ornamentis afficere, & ingentibus ad te premiis allicere atque aduocare nō dubitasti. Quibus rebus effectum est, ut & quae uigebāt in aliqua orbis parte disciplina, tua munificentia maiorē in modum extollerentur, & si quae adhuc neglectae atque incognitae latitabant, tua opera in lucem redirent. Accessit ad has laudes tuas Beatrix uxor optima & doctissima, tuisque moribus omni ex parte simillima. Quae quidem cum rege optimo, uirtutumque omnium amantiſſimo exorta sit, tum paterna educatione, tū imitatione tui, eo uirtutis, claritatisque processit, ut sui penē sexus oblita, tuas uirtutes ac res gestas emulari studeat. Qua quidem in re tu quoque maximam es laudem as-

secutus, qui eam & tam sapienter elegeris, &
tam aptè tuis studiis accommodaueris. Quæ
quum ita sint, conuertistis nos quidem ambo,
omnium in uos Regum ac nationum oculos, o-
mnes mortales ad uestrarum uirtutum admi-
rationem & uenerationem cōcitauistis: ita ut
tum gloria rerum gestarum, tum hominum be-
neuolentia (quod optimum imperandi genus
est) totum penè terrarum orbem complexi sitis.
Ego quidem quum antea semper ita uos di-
lexi, ita uestri nominis studiosus fui, ut cupe-
rem de uobis aliquid scribere, & incredibileis
uirtutes uestras, quibuscunque possem lite-
rarum monumentis cōmendare, tum uerò post-
quam tantarum laudum fama compulsus in
uestrum regnum, uestri salutandi gratia ueni,
cū multo plura de uobis & maiora quā au-
dieram re ipsa comperissem, continere me non
potui, quin hunc meum erga uos animum ali-
quo testimonio declararem. Quum autem ali-
quid hoc tempore ad uos scribere decreuissem,
ab eo potissimum incipere uolui, quod esset &
uestrum utrique acceptissimum, & à mea gra-
uitate minimè alienum. Itaq; quū tu proximis
his diebus prestantissime Rex, grauius solito
ex pedibus laborares, atque ad id etiam ter-
tiane facta esset accessio, cūque ea res ali-

PRÆFATIO

quandiu meum ad te aditū, & salutationem, retardasset, digna mihi visa res est, quam & ego quantum possem oratione, & consolatione lenirem, & uterque uestrum non inuitus audiret. Videbam enim Reginam uxorem tuam non minus, atque haud scio an etiā magis, quā te ipsum, de tua valetudine anxiam & sollicitam esse. Scripsi itaque his diebus librum, in quo sum utrumque uestrum non solum de corporis aegritudine, sed de uniuersa quoque humane uitæ conditione, consolatus. Quoniam autem, & disputatio iucundior, & consolatio efficacior esse solet, cum allatis utrinque Academico more rationibus, uerum ipsum peruestigatur, & quasi è tenebris ipsis eruitur, ut sermo coram & tanquā ad præsentem haberi uideretur, Petrum Ransanum Episcopum Lucerinum, Ferdinandi Regis apud uos Oratorem, grauißimum atque eloquentißimum uirum, vobiscū introduxi, hac de re disputantem: quia nulla uidebatur aptior persona, quæ de humane uitæ conditione, & de corporis aegritudine disputaret, quā is, qui, & in omni disciplinarū genere peritißimus haberetur, & diu in omni uitæ uarietate uersatus, plurima etiam experimento didicisset. Hunc autem librum, utriusque uestrum nomini dedicaui, nam &

AUTORIS.

causa mihi utrique communis uidebatur, & vos qui in uirtutibus, in amore, in uita, in animo coniuncti essetis, non existimari debere in meis scriptis esse disiectos. Accipietis itaque hunc librum ut primum animi testem atque indicem erga uos mei. Ita uerò legetis, ut Petrum in eo, non me loqui arbitremini. Fiet enim hac opinione ut & librum fortasse libentius legatis, & quæ in eo dicuntur, utpote ab homine doctissimo dicta, ueriora grauioraque existimetis. Ego quidem si uobis aliqua ex parte satisfactum esse intellexero, & me satis magnam mearum lucubrationum fructum percepisse existimabo, & alacrior ad alia conscribenda efficiar. Sed uos iam Petrum ipsum loquentem audiat.

LIPPI BRANDOLINI DIA-
LOGVS DE HVMANAE VITAE
conditione, & toleranda corporis æ-
gritudine, in quo Matthias Rex, Bea-
trix Regina & Petrus Episcopus Lu-
cerinus, loquentes inducuntur.

P E T R V S.

EREOR ne aduentu
meo perturbem ser-
mones uestros, qui gra-
uius fortasse aliquid &
secretius colloquimi-
ni. Ego uerò (ut Flacci
verbis utar) in publica,
commoda peccem, Si longo sermone
morer tua tempora Cæsar. MATH.
Immò uerò tuo aduentu, Petre, & sermo-
nes nostros confirmas, & nos ambos (ut
tibi etiam pro uxore respondeam) maio-
rem in modum recreas. Nam quum ob
ipsam diei obseruationem, quæ nobis
diuino instituto, septimo quoque die ad
quietem est tradita, tum ob hanc meam
pedum ægritudinem, quæ me solito gra-
uius uexat, otiosi sumus, atq; hac ipsa de

re nunc maximè colloquentes, in eum
 fortè sermonem incideramus, ut huma- *Humanæ*
 nas miseras deploraremus, quæ nobis *miseriæ.*
 tam multæ ac tam magnæ uidebantur,
 ut non dubitaremus id propè affirmare,
 quod nonnulli etiam celebres Philoso-
 phi putauere: Oprimum esse homini aut
 non nasci, aut quàm celerrimè aboleri.
 PET. Adeône tibi Rex ualetudo grauis
 est tua, ut ex te omnes homines iudices,
 & quod de te ipso sentis, de uniuerso hu-
 mano genere sentire nō dubites? Memē-
 to te & Christianū, & Regē, & Mathiam
 esse, qui & sapientia cæteris antecellas,
 & Christianam religionem armis defen-
 dere consueueris. MATH. Absit ut
 ego quicquam nō modò dicam, uerum-
 etiam cogitem, quod à Christiana ueri-
 tate abhorreat, pro qua uitam ipsam pro-
 fundere pulcherrimum ducerem. Sed
 tanta est interdum uis morbi (quod mi- *Vis mor-*
 hi proximè accidit) ut opprimar, & uix *bi.*
 resistam dolori, quò mihi iucundior at-
 que optabilior est aduentus tuus, qui me
 & labentem confirmare, & morrentem
 consolari tua oratione & sapiētia possis.
 Nam quum propter ea quæ ipse de tuo

DE HUMANAE VITAE

ingenio ac doctrina saepenumero uidi,
tū ob ea quæ ex uxore audiui, cupio equi
dē, & iam pridē cupio, te aliqua de re au-
dire disputantē, atq; his maximè de reb⁹
quæ possint nos non solū in præsentia
delectare, sed alacres quoque in posterū
ad ferendā egritudinem reddere. Credo
hoc etiam uxori, quæ meo dolore mœret,
nō iniucundū fore. **B E A T.** Mihi uerò cō-
iunx hoc tā gratū erit, quā quod gratif-
simū. Nā & de te ut debeo anxia & solli-
cita sum, quem non ut uirum amo, sed ut
parētem alterum obseruo ac ueneror, &
Petrū ipsum audire summoperè auco,
quem iamdiu per tuam istam ualetu-
dinem audire non licuit, quanquam tu
& eius copiosissima atque elegantissima
scripta, quibus omnium seculorum Re-
gum ac nationum res gestas, memoriæ
mandauit, ut existimo legisti, & cum in
ipso legationis munere, quo apud te ali-
quot iam annis patris mei nomine fun-
gitur, satis expertus es, tamen eum nobis
hodie oblatū esse, quem audire possimus
de rebus grauissimis disputantē, maiore
in modū gaudeo, ut & nos ambos sua o-
ratione cōsoletur, & opinioni quam tu

de eo ex meis potissimum uerbis conce-
pisti, cumulatè respondeat. Augebit, mi-
hi crede, sua præsentia, & meā prædica-
tionem & expectationem tuam. Gratissi-
mum igitur ambobus feceris Petre (ut ti-
bi etiam pro Rege promittam) si de hoc
toto humanę conditionis genere, copio-
sè, ut soles, ornatèque disputaueris, nòs-
que ad omnem corporis ferendam egrit-
tudinem, tua oratione confirmaueris, ut
& ego sim posthac ad meas, si quę acci-
derint, egritudines tolerandas paratior,
& eum quem ex Regis uoletudine capio
dolorem, aut magna ex parte deponam,
aut equiore certè animo feram. Nam ta-
met si pro mea in Regem singulari bene-
uolentia, incredibilique obseruantia, tu-
te id existimare satis potes, tamen mihi
affirmanti credas uelim, me non minus
de ei⁹ uoletudine laborare, quàm ipsum
de sua. Regem uerò si hac molestia libe-
raueris, magno tibi beneficio in perpe-
tuum deuinxeris. MATH. Est ita sanè
ut dicis, vxor: proinde nisi quid fortè
aliud negotij grauioriste huc adduxit,
Petre, quādo & res utilissima est, tuāque
doctrina dignissima, & nos otiosi sum⁹.

DE HUMANAE VITAE

confide si placet, & utrique nostrum in re honestissima morem gere. **P E T.** Mihi quidem nihil gratius aut optabilius posset accidere, quam ut vestris commodis inferuirem, vobisque aliqua in re gratificarer, quibus dignitatem meam omnem salutemque debeo, neque vobis dare quicquam, sed referre, immo à vobis accipere ipse ingens beneficium viderer, cum vobis aliquid quod acceptum esset praestitissem. Praesertim quum & vos hoc magnoperè desiderare intelligam, & ego sim otiosus, atque ad vos, ob hanc ipsam regiae valetudinis causam, salutandos venerim. Sed & res ipsa per se difficillima est, quippe quae aduersari sensibus, & naturae quodammodo repugnare videatur, & ego ad eam rem imparatus accessi. Neque vos mea confirmatione indigetis, qui vestra sapientia non modò vestro dolori resistere, sed alios quoque confirmare possitis: tamen ne videar aut vestris precibus obsequi, aut vestro imperio obtemperare noluisse, vobis inuitantibus assidebo libens, quando id & aetas & corpulentia mea postulat, & dicam ea de re ut potero, vestra magis autoritate, quam

doctrina mea fretus. Nam quod mihi tantum tribuitis, quantum ego vix unquam optare, sperare certe nunquam sum ausus, facitis id quidem vos ex abundantia quadam humanitatis vestrae, summæque erga me beneuolentiæ, cui quidem non aliquo saltem, vel tenui officio respondere, turpe admodum mihi atque indignum putarem. Dabo igitur operam, ut me imperitiæ potius quam ingratitude, accusare possitis, & quicquid hac de re in memoriam venerit, nescio quam bene, certe breuiter, & ut potero dilucidè explicabo: vos modò animum parumper aduertite, & aures mihi nõ attentas modò, sed æquas quoque propitiâsque præbete, ut siquid aut erratum à me, aut præteritum fuerit, vel emendare, vel in memoriam redigere non grauemini. Nam Græcorum olim propria fuit ista consuetudo, ex tempore de quauis proposita materia differendi; quæ à Gorgia Leontino *Gorgia.* primùm inuenta, manauit per Græciam postea latius, nos eam minus frequentauimus. Placet autem mihi hoc maximè tempore, & in hac potissimum questione morem illum seruare disputandi, quera

DE HUMANAE VITAE

Plato.

Arcefilas.

Plato & vetus Academia à Socrate acceptum diu tenuit, intermissum verò aliquanto post Arcefilas reuocauit, vt ad vtramque partē disputemus, quo facilius percontando respondendoque ex ipsis vtrunque allatis rationibus veritas elucescat. Præsertim quū & ego mihi nihil arrogem, & vos sapientissimos esse sciam, neque igitur graue vobis erit, si quid interrogati fueritis respondere, neque si quid dubitabitis interrogare. Siquid autem ex iis quæ à me dicetur parum probabitis, liberè id constantèrque refellendi potestas sit. Ego enim vt certum apud vos præsertim nihil asseram, sententiam tantum meam exponam, & affirmandi arrogantiam vitabo, quæ à sapiente dissidet plurimum, vos non expectato fine orationis meæ, vt quicque maximè probabitis, ita primùm concedetis: quæ verò vobis minus probabilia videbuntur, è vestigio refelletis. MATH. Age sanè vt libet, nos tibi vt voles, obsequētes erimus, modò nos hac molestia liberes. BEAT. Immò verò hoc malo. Nam molestiæ leuiiores sunt. PET. Quid tu hoc malum vocas Regina? BEAT. Quid ni vocem, cum

Molestia.

Malum.

CONDITIOE.

9

corpus pariter animūque debilitet? **P E T.**
 Quā rectē id facias postea viderimus:
 interea Horatianum illud ambo memen
 tote, Durū, sed leuius fit patientia, quid-
 quid corrigere est nephas. **M A T H.** Ego
 quidem Terentianum illud magis me-
 mini: Facile omnes quum valemus, recta
 consilia ægrotis damus. Tu si hīc sis, ali-
 ter sentias. **P E T.** Profectō neque ego si
 istic essem aliter sentirem, neque tu pau-
 lopōst aliter, vt spero, senties. Illud inte-
 rim mihi responde quod initio dicebas:
 Vtrum existimes homini optimum esse,
 aut non nasci, aut quā celerrimē extin-
 gui? **M A T H.** Equidem si liberē loqui li-
 ceret, ita putarem. **P E T.** Cur non liceat?
M A T H. Christiana me autoritas prohi-
 bet. **P E T.** Vtrum tādē Christianos Theo-
 logos censes aliqua ratione vt hoc dice-
 rent esse adductos? an omninō nulla?
M A T H. Aliqua profectō, illis fortasse
 probabili, alij minus verisimili, mihi cer-
 tē incognita. **P E T.** Ne igitur de re inco-
 gnita iudicium feras: poteris enim eam
 quum audieris, tu quoque fortasse non
 improbare. Sed de illorum ratione pau-
 lopōst differemus. Fingamus interea nul-

Horatius

Terentius.

And. act.

2. scen. 1.

*Nō nasci,
 aut quā
 celerrimē
 extingui,
 nūc vtile.*

DE HUMANAE VITAE

lam esse quæ id suadeat rationem, & libera cogitatione quò volum⁹ peruagemur. Quæro igitur abs te: Primum si quid velis loqui non liceat, quis te id sentire prohibeat? quum tuam sententiam reprehendere, quia nō proferas, nemo possit, quia Rex sis nemo audeat: deinde si boni viri esse non putas aliter sentire, aliter loqui, neque vis committere vt teipsum potius fallere videare: quæro an ita maximè sentias? M A T H. Equidem quum innumera- biles hominum miseras mecum reputo, ita planè sentire compellor. P E T. Quare obsecro ita sentis? nisi molestum est explica mihi. M A T H. Quasi verò id explicare difficile sit: quia nascimur in pluri- mas, maximas, sempiternasque miseras. P E T. Quas istas? M A T H. Rogas? homo primum è materia vilissima conceptus, antequam nascatur, decem mensium te- nebris, vinclisque coërcitus, iam tum

Homo carcerem pati discit: effusus deinde non quib⁹ mi sine maximis matris doloribus, humique seris ob- abiectus, nudus atque inualidus, à lacry- uexius. mis vitam auspiciatur iterum: deinde in vincula coniectus, nō ferè ante bima- tum sibi compendit, se sibi quodam

modo redditur, ac ne tunc quidem potēs
aut sui satis compos, pueritiam totam in-
ualidus atque iners, & linguæ pariter ra-
tionisq̃ue expers, partim inter mulierum
manus, partim inter pædagogorum iur-
gia & plagas agit. Inspice deinde singu-
las ætates, singula vitæ genera, quàm mul-
ta, bone Deus, ab omnibus partibus peri-
cula, molestias, labores, miseriâsque in-
uenies, quàm sæpè viuentes morimur,
morientes viuimus, quanta verò in no-
stris corporibus imbecillitas? Cæteris a-
nimantibus Natura suum cuique nascenti
amictum dedit, passum & latibula sine
labore, sine cura passim exposuit: soli nos
nudi, vt modò dicebam geniti, & frigo-
ris calorisq̃ue impatientes, alieno vela-
mine operiamur, domos edificemus, vi-
ctum è terra colendo ferendòque erua-
mus necesse est. Quæ quidè omnia quan-
tis laboribus, periculis, incommodisq̃ue
parentur, nemo est qui ignoret. Age ve-
rò quàm misera illa sunt, & quàm mole-
sta quorum causa tantoperè laboramus?
bis in die cibum capere, indui, exui, cu-
bare, surgere, lauari, radi, alium exone-
rare, quare, & cetera, & cetera, & cetera ge-

DE HUMANAE VITAE

Morbi.

neris, quæ tam molesta quam quotidiana sunt. Iam verò multa morborum millia quibus humana vita obnoxia est, & innumerabiles nobis ærumnas & miseriae afferunt. Nōne cum ipsis penè hominibus morbi nascuntur? eosque per singulas ætates cateruatim prosequuntur.

Senectus.

Quid senectus? in qua tanquam fructus laborum quies aliqua expectatur, quam ægra? quam imbecilla? quam effecta? quā difficilis? quam omnium incommodorum, omnium morborum miseriarumque plena? quam omnibus malis circumfusa?

Mors.

Quis porro dolor in morte? Quis horror? Quis metus eius? quam tristis eius cogitatio? quam formidolosa, quam molesta expectatio? quam terribilis, quam sæuus aduentus? Ita ut eam Aristoteles Philosophorum (ut vos existimatis) princeps, ultimum terribilium appellare non dubitet. Quam multa verò eius genera? ita ut omnibus tibi locis temporibusque insperata atque improvisa accurrat. At est post mortem quies aliqua finisque miserationum. Omitto quam multi Philosophi animas cum corporibus interire, atque omnia morte deleri existimauerint. O-

mitto quàm multi aut vagas incertâsque
ferri, aut in omnium passim animantium
corpora, sine fine migrare affirmauerint.
Quæ si vera essent, nostras maiorem in
modum misérias augerent. Sed animas
immortales esse, & ad infinitam illam æ-
ternâque beatitudinem, quam omnes
optam⁹, aspirare, & credo & fateor. Quo-
ta obsecro illarû pars est, quæ illuc queat
peruenire? Nónne etiâ Saluator ille no-
ster, & vnicus nostri nominis autor
CHRISTVS, in Euangelio, multos qui-
dem vocatos, paucos verò electos esse te-
statur? Quid cæteræ quàm innumerabi-
les sunt, nónne in æternas apud inferos
pœnas relegantur? At facilè credo est il-
las declinare. Immò ita difficile, vt vix
id quisquam assequi possit: tam multis e-
nim vitiis, tam multis voluptatibus cir-
cumfusi, tam multis denique sensuum &
cupidinum laqueis impliciti atque irre-
titi sumus, vt eos euadere aut nemo, aut
quàm paucissimi queant. Quæ quum ita
sint, cur hæc magnoperè sit optanda vita
nō video. Thraces quidem, & aliæ ex his *Thraces.*
quas vos Barbaras appellatis, nationes
permultæ, nascentes luctu & lacrymis,

DE HUMANAE VITAE

*Barbarus
quis.*

morientes contrà rifu & cantibus profe-
quebātur: rati alteros in fempiternas mi-
ferias deuenire, alteros à miferiis fempit-
ternis difcedere. Qua quidem in re, vi-
dentur illi mihi & Græcis, & Romanis
fapientiores extitiffe. Sed tu fortaffe me,
vipote Barbarum, illorum mores proba-
re existimas. P R T. Apagesis optime REX
quafi verò natio, non mores Barbarum
faciant, aut (fi gentis nomen defideratur)
tu non multò plus Romanæ illius nobi-
litis habeas, qui Coruina vetuftiffima
nobiliffimāq; familia fis oriundus, quàm
illi qui Romæ hodie nobiliffimi appel-
lantur, qui à Gothorum, aut Longobar-
dorum, aut Germanorum reliquiis, ori-
ginem ducunt. Sed miffa hæc obfecro fa-
ciamus, tu verò perge fi placet, tuā iftam
fententiam (liquid adhuc fupereft) expli-
care. M A T H. Hæ igitur atque aliæ innu-
merabiles cauſæ, (nam omnes quidem
perfequi infinitum effer) me in hanc po-
tiſſimum fententiam adduxerunt. Nam
fi neque naſcentes, neque dum viuimus,
neq; poſtquàm exceſſimus è vita, vaca-
re perpetuis malis ac miferiis poſſumus,
quid tandem eſt, cur vel in eam venire,

vel in ea diutius esse velle magnoperè
debeamus? Nōne eorum longè melior
est conditio, qui hæc mala vel nunquam
fenserunt, vel quàm ocysimè finire po-
tuerūt? Esset igitur homini, mea quidem
sententia, optimum non nasci, aut (si id
fieri non potest) in hac vita quàm brevis-
simè commorari. Hæc, tua interrogatio-
ne incitatus dixi breuiter, magis ut au-
direm contrà grauitèr copiosèque dispu-
tantem, quàm quòd ego ita sentiendum
esse crederem. Nam non solū quia Chri-
stianus sum cupio in tuam sententiā tra-
duci, sed etiam quia homo sum, qua con-
ditione nullam esse meliorem, mihi abs-
te persuaderi gratissimum est: credo itē,
uxori, quæ præter cæteras mulieres pie-
tati ac religioni studet, non iniucundum
fore. **B E A T.** Mihi verò Rex, quanquam
verisimillima visa est oratio tua, gratissi-
mum tamen erit, Petrum contrà differen-
tem audire, vt collatis vtriusque vestrū
rationibus, quid sentiendum sit, facilius
& clarius elucescat. Proinde nos, Petre, si
potes, è tātis miseriis, tua sapiētia atq; elo-
quētia libera. **P E T R.** Dici nō potest, Rex,
quàm sim tua oratione delectatus, non

B iiij

DE HUMANAE VITAE

*Mortali-
tatis no-
stra con-
templatio-
nem plu-
rimū ad
bene vi-
uendum
conferre.*

*Sensus de
suo gradu
deturba-
re diffici-
le.*

modò quia sunt abs te permulta de no-
stræ naturæ fragilitate, grauitè copio-
seque tractata, sed quia sunt etiam latinè
elegantèrque dicta: reuocasti autem me
maiores in modum, ad nostræ mortali-
tatis contemplationem. Quam quidem
si nobis ante oculos sæpenuerò propo-
neremus, profectò non in tantam vesa-
niam atque insolentiam raperemur, non
in tam multos ac tam manifestos errores
& vitia quotidie dilaberemur, non tan-
tum auaritiæ, ambitioni, libidini, cæteris-
que perniciosissimis cupiditatibus incū-
beremus. Neque verò facile est ita veri-
similes, & ita naturæ consentaneas ratio-
nes, confutare, præsertim quum tam aptè
dispositæ abs te, & collocatæ fuerint, vt lo-
co dimoueri uix queant. Est enim mihi
omnis ferè oratio contra sensus suscipi-
enda, quibus quidem contraria eorum
quæ ipsi iudicant persuadere, eosque de
opinionè depellere, & de suo quasi gra-
du deturbare difficile admodum, & labo-
riosum est. Tamen ut tuæ morem geram
voluntati, qui me in hoc certamen com-
pulisti, neque uidear primo impetu cede-
re simul, ut moerentem animum tuum a-

liqua cōsolatione permulceam, experiar
quid contra tuam istam rationem dici
possit. Neque (ut uel Stoici ueteres facie-
bant, uel penè omnes nostri tēporis Phi-
losophi ac Theologi faciunt) te arctissi-
mis illis Dialecticorum laqueis, angu-
stisq̃ue concludam. Circularium enim
(ut ita dicam) est ista ratio Philosopho-
rum, & de dignitate non de ueritate cer-
tantium: sed uetere illo atque oratorio
more si placet tecum agam: sināmque ut
latius quocumque uidebitur, pro sua con-
suetudine euagetur oratio, neque uerò
omnia quæ dici solent à nostris, tanquam
scholam aliquam recitaturus, consecta-
bor: non enim ut Philosophus aut Theo-
logus huc accessi, sed ea potissimùm tibi
in memoriam redigam, quæ ad te conso-
landum maximè accommodata esse exi-
stimabo. Quam quidem ad rem illud me
magnoperè adiuuabit, quod tu postremo
loco dixisti, te non inuitum in nostram
sententiam esse uenturum. Nam & ego
aduersus obstinatos animos, proficere
mea oratione nihil possem, & tu quum
Christianæ ueritatis innictus propugna-
tor semper fucris, tibi ipsi repugnare, &

DE HUMANAE VITAE

contrarius esse uidereris. **MATH.** Non
erimus in nostra sententia pertinaces, sed
tibi & libenter & facile assentiemur, tu
modò & ea dicas quæ leuare aliqua sal-
tem ex parte dolorem nostrum queant,
& isto potissimum quo pollicitus es mo-
do dicas. **PET.** Ita faciam. Primùm igitur
hoc mihi responde, putasne omnibus qui
Nō nasci,
num om-
nibus æ-
quē utile
unquam uixerunt hominibus, æquē utile
futurum fuisse, non nasci? **MATH.** Ego
quidem sic puto. **PET.** Quid? illos quos
nos diuinis honoribus consecratos, æter-
nam beatitudinē adeptos esse credimus,
Sancti.
& usitato uocabulo Sanctos appellamus,
censen' tu beatos esse? **MATH.** Quid ni
censeam. **PET.** Eos ne igitur tu, sui ortus
aut uitæ putas pœnitere? **MATH.** Mini-
mè uerò. **PET.** Vtrum tandem illis uti-
lius putas futurum fuisse, in has quas tu
miserias appellas non uenisse, an ita ue-
nisse, atque ita uixisse, ut summam sint
beatitudinem consecuti? **MATH.** Ne me
adeò stultum aut imperitum putes, quā-
uis sim apud Istrum, non apud Tybrim
educatus, ut de isto audeam dubitare.
PET. Vides igitur, non omnibus æquē
conducere, in hanc lucem non uenire.

MATH. Istos uerò, ego quidem semper
existimaui felicissimos, & extra huma-
narum miseriarum omnium sortem po-
sitos. Sed omittamus illos, quos non im-
merito & deos & sanctos appellamus, de
hominibus ac nostri similibus dispute-
mus. PETR. Quasi uerò illi, homines &
nostri similes non fuerint. MATH. Fuc-
runt quidem, sed à Deo multò antè in
hanc fortunam delecti, & (ut uos loqui
soletis) prædestinati. PETR. An illos solos
delectos, cæteros, qui tot iam sæculis na-
ti atque in posterum nascituri sunt, con-
temptos à Deo, & abiectos esse censes?
Quis hoc obsecro Rex aut etiam Tyran-
nus, inter homines faceret, ut paucos ad-
modum sibi subditos tueretur ac regeret,
cæteros omnino despiceret ac pro nihilo
putaret? Quis obsecro paterfamilias libe-
rorum alios hæredes institueret, alios si-
ne causa domo eiiceret, atque abdicaret?
Nullus est adeò negligens aut malignus
pastor, qui ouium alias pastum ducat, a-
lias domi atque in ouili ieiunas remane-
re patiatur. Iam uerò quæ tam saua, tam
immanis fera est, quæ non omnes catu-
los eodem modo foueat, amet, ac nutriet?

*Rex, siue
tyrannus*

Paterfa.

Pastor.

Fera.

DE HUMANAE VITAE

Deus.

Deumne, obsecro, aut pessimo tyranno, aut iniquissimo patre, aut pastore inertissimo, aut saevissima fera iniustiore, aut saeviore possumus existimare? qui homines, qui ei multo magis, quam parentibus liberi, aut quam ipsi sibi chari sunt, desertos ab se, postquam creati sunt, & quasi perditos esse patitur. Fieri mihi credite nullo pacto potest, nulla hoc ratio persuadet, nulla pietas, nulla humanitas patitur. Quod si hoc minimè consentaneum est, immò ita à diuina natura alienum, ut incredibile prorsus, & impossibile sit, ab Deo alios diligere ac foveri, alios contemni ac deserere: nōne tu quoque potes, ad eandem quam illi sunt consecuti beatitudinem peruenire, eodemque modo immortalis, immò etiā Deus effici? Quid obsecro tribuit illis Deus, quod idem tu quoque assequi non possis? Nōne illi mortali semine concepti, eodē quo tu modo nati, & educati sunt? Nōne eundem quem tu & ceteri homines vitæ cursum tenuerunt? Nōne easdem quas tu summas misérias vocas, immò etiam (si verum fateri volumus) multò maiores grauiorēque pertule-

runt? Plèrique enim illorum, aut in altis-
simas se solitudines ultro abdentes, asper-
rimo quodam, atque incredibili uitæ ge-
nere, se ipsos diutissimè exercebant,
aut hostibus Christiani nominis, se ex-
cruciandos, uariis atque exquisitis tor-
mentis obiecere. M A T H. At illis inuictâ
quandam patientiam & constantiam
Deus ipse suppeditauit. P E T. Tibi uerò
cur non eandem, aut etiam maiorem, pos-
sit idem Deus suppeditare? Nonne idem
qui semper fuit est Deus? Nonne tanti te
quanti illos facit, aut etiam pluris? Facit
te certè, quum Rex sis, & cæteris homi-
nibus præsis, multo pluris. Cor enim Re-
gis in manu Dei esse dicitur, & ipse Re-
ges haud dubiè Christos suos appellat.
Saulèm certè & Dauid primos Hebræo-
rum Reges, ipse à pastoria ad regnum
transtulit. Quòd si hoc illis priuatis at-
que obscuris hominibus contulit ut re-
gnarent, tu te Regem & multos iam an-
nos iustissimè regnantem, ab eo serua-
tum atque adiutum iri non putas? Num
igitur illos censes qui è pastoribus Re-
ges effecti sunt, & res domi foris que cla-
rissimas gesserunt, sui unquam ortus aut

Rex.

DE HUMANAE VITAE

vitae poenituisse? Sed Hebraei tibi quasi à Deo delecti nō placēt, illos tibi puto cōmemorari magis cupis, qui à Deo delecti fuisse non videntur, quos vulgus Gentiles Paganosque appellat. Quem eorum censes, qui clari aliqua de causa extiterunt, se non natum esse maluisse, immò quem non putas, vitam sibi, si potuisset, in immensum prorogare spatium voluisse?

Tanaus. se? Vis incipiam à Tanao antiquissimo Scytharum rege, à quibus hæc tua Hunnorum natio ducit originem: nōne is quum Asiam omnem armis ad Aegyptū usque subegisset (quod nemini ante illū contigerat) vitam, quam brevissimam esse cognouerat, rebus egregiè gestis extēdere, & gloria sui nominis quam longissimam efficere cogitabat? An is tibi videtur, etiam si potuisset, maluisse esse non natus, quàm per illas quas tu paulò antè memorabas miseras, eam quam est adeptus gloriam sibi comparasse?

Ninus. Quid Ninus Assyriorum rex? qui magnam Asiæ partem in ditionē redegit. Atque ut barbaros omittamus quid Philippus, quid

Philippus. Alexander Macedonum Reges quorum
Alexander. alter Troiam, alter Asiam usque ad In-

dicum Oceanum suo subiecit imperio.
 Quid Themistocles, Quid Leonidas, quid Themisto
 Epaminundas, Quid ceteri Atheniensium, cles.
 Lacedæmoniorum, Thebanorum, & to-
 tius Græciæ Principes, qui maximam si-
 bi bello & armis gloriam comparauere?
 Ortumne aut uitam sibi inutilem, aut in-
 iucundam existimasse credendi sunt?
 Nōne omnes ita uixerunt, ut non mo-
 dō se uiuere lætarentur, uerumetiam ut
 quā diutissimè etiam post mortem co-
 rum nomen, & gloria uiueret, summos
 labores & pericula pertulerunt? Alexan-
 der quidem qui propter res gestas Ma-
 gnus est appellatus, se non solum natum
 esse gloriatus est, sed Ioue quoque natū
 esse uoluit existimari. Quid dicam de no-
 stris? Quorum egregiis rebus gestis, &
 Græcorum & nostrorum historiæ, ple-
 nissimæ sunt. Quæ uis Romulum ad con-
 dendam urbem, & finitimos armis de-
 bellandos compulit? nōne ingens quæ-
 dam atque infatiabilis gloriæ uitæque
 cupiditas? Nōne se & Marte genitum,
 & ad Deos translatum, ab omnibus credi
 uoluit? Quod si sui eum natalis pœnituisse
 sit, deum suæ originis auterem non se-

Romulus

in Roma

DE HUMANAE VITAE

C. Caesar. cisset. C. quidem Caesar quum Iuliam amitam defunctam pro Rostris laudaret: Amitæ meæ Iuliæ, inquit, maternum genus à Regibus ortum, paternum cū Diis immortalibus coniunctum est. Ab Anco enim Martio Martij sunt Reges, quo nomine fuit mater: à Venere Iulij, cuius familia est nostra. Videte quàm longè Caesar sui generis initia repetat. Quòd nisi se & ortū esse, & ab illis potissimum ortum esse iuaret, suæ nobilitatis principia, tam studiosè non consecraretur. Atque hic quidem quantas res domi, militiæque gesserit non dico (nulla est enim orbis pars quam non illius fama compleuerit) illud dico, cum nisi gloriam atque immortalitatem sibi propositam habuisset, nunquam tam diuersas prouincias peragraturum, tot labores, tot pericula, terra marique subiturum, tot sui nominis egregia monumēta posteris relicturum fuisse. Quid eius successor Augustus? Cur illum & vt parentem coluit, & diuinis honorib⁹ cōsecrauit, nisi se quoque ab eo natū esse lataretur? Quid porro aliud eius res gestæ, eius uita uniuersa (quæ ut inter homines longissima fuit) quàm

quàm gloriam immortalitatemque ques-
sivit? Quòd si eum tam diuturnæ vitæ
pertæsum esset, non tam multis rebus ge-
stis, tam multis tamque egregiis omnis
generis monumentis, eam sibi proroga-
re atque extendere studuisset. Atque hi
quidem cum imperio potirentur, bello
& armis se claros immortalésque reddi-
dere. Quid privati homines, qui uel litte-
ris, uel pictura, uel sculptura, uel edificiis
uel aliis denique omnis generis monu-
mentis, sempiternam sunt laudem & glo-
riam consecuti, qui quidem innumera-
biles exitere, quam obsecro mentem a-
liam habuere? qua de causa tãto operè la-
borauere? nisi ut quando uita hæc qua
fruimur breuissima est, eam memoria
sui quàm maximè longam efficerent. Pu-
tatisne igitur eos, si se natos esse nollent,
tam multis magnisque laboribus ac ui-
giliis, obnoxios esse uoluisse? Nō est pro-
fectò credibile, prudentissimos homines,
& longè futura prospicientes, commisif-
se, ut incassum tot labores incommoda-
que susciperēt, tam magnam operam at-
que industriam perderent. Neque uerò
mulieres in hac re uiris usquàm cessere

C

DE HUMANAE VITAE

(ne sui me sexus Regina oblitum putet.)
Sara, Nam (vt Saram, Rebeccā, Annam, Iudi-
Rebecca tham, & cæteras Hebræas mulieres omit-
etc. tamus, quas quidem nunc quoque beatif-
Tomiris. simas esse nemo dubitat) quid fortissima
 illa Tomiris Scytharum Regina, quæ ui-
Semira- ctorem Asiæ Cyrum cum ingenti exerci-
mis. tu cæcidit? Quid Semiramis Assyriorum
 item Regina, quæ Babylonem condidit,
 Asiæ uictrix, in Indiam usque processit?
 Quid Hippolyte, quid Penthesilea Ama-
 zonum Regina? Quid Amazones ipsæ
 uniuersæ? quæ magnam olim Asiæ par-
 tem imperio tenuerunt; quo animo, qua
 spe, res tantas gessere? nisi ut cum ex hac
 breuissima uita decessissent, etiam apud
 posteros diutissimè uiueret. Quod si in-
 utilem aut molestam, hanc nascendi ui-
 uendiq; conditionem existimassent,
 nūquam profectò, ut tam diu etiam post
 mortem uiuerent, tantoperè laborassent.
Camilla. Quid apud nos Camilla, quæ Amazonū
 gloriā bellicis studiis æmulata est? Quid
Clælia. Clælia, quæ cum uiris animi magnitu-
 dine & uirtute certauit? Quid illæ quæ o-
 ptimarum artium, liberaliumque disci-
 plinarum studiis, suum ad posteros no-

men propagauerūt: ut apud Græcos Sappho, apud Romanos Cornelia, Hortensia, aliæque permultæ, quas tu non æmulari modò, Regina, sed superare etiã uoluisti. Nónne omnes & natalem, & uitam uniuersam quibus potuerunt modis illustrare, & prorogare conatæ sunt? Quòd si aut nasci aut uiuere miserum inutileque putassent, eam, quam acceperant, uitam, non tantis uirtutibus, tãtis laboribus, diuturnam atque immortalem reddere studuissent. Sed nescio quo pacto uetustiora hæc, & ab ætatis nostræ memoria remota, minus mouent: uidentur enim partim falsa, partim incredibilia. Quid igitur in illis diutius immoramur? quum habeamus ante oculos quamplurima non solùm uera, uerumetiam domestica exempla. Quæ cùm quia clarissima sunt, *Domestica exempla* tum uerò quia uestra, nulla ex parte refellere aut improbare possitis. Atque ut superiores illos Carolū cognomine Magnum, Federicum Barbarussam, Robertum Campaniæ Regem, aliòsq; permultos, non longè ab ætate nostra remotos, prætereamus, qui maximis rebus gestis, eam famam assecuti sunt, ut nūquam ex

DE HUMANAE VITAE

hominum memoria possint aboleri, cui
obsecro ueterum Imperatorū cedit Sfor-
Francisc⁹ tia ille Franciscus? qui maioribus non fa-
Sfortia. nē clarissimis ortus, acceptam à patre no-
bilitatem bellicis artibus ita auxit, ita il-
lustrauit, ut posteris suis non modò sum-
mæ nobilitatis principium, sed magnum
quoque imperium ab se partum relinqui-
Federicus rit. Cui Urbinas ille Federicus cedit? uir
Urbinas. & ipse haud sanè illustri loco natus, qui
quidem bellicas artes imperatoriāsque
uirtutes, ita unus omnes cumulatè com-
plexus esse, ita exactè absolutèque tenuis-
se mihi uidetur, ut nihil in eo quod ad
summum Ducem pertineret desiderari
Alphonsus. posset. Iam uerò Alphonsus, auus tuus.
Regina, quem non ueterum Regum at-
que Imperatorum omnium, suis maxi-
mis rebus gestis ac uirtutibus prouoca-
uit? qui quum magnā Hispaniæ partem,
Baleares præterea insulas, itē Sardiniam
& Siciliam obtineret, in Italiam classe
aduectus, non modò Neapolitanum re-
gnum, quod maximum atque opulentis-
simum est, sed magnam quoque Italiæ
partem suo adiecit imperio, rebûsque cō-
positis usque ad extremam senectutem,

Summa cū pace ac tranquillitate regna-
uit. Ferdinandus uerò pater tuus quem *Ferdinan-*
habet cui conferri iam possit? qui Regnū *du.*
sibi à patre relictum, toties iam à Da-
cis, Turcis, & (quod pessimum hostium
genus est) à suis subditis atque optimati-
bus, per defectionem expetitur, incredi-
bili sapientia ac celeritate liberauit. Cui
quidem fuit non tam cum hostibus bel-
lo & armis, quā cum suis perfidia & pro-
ditione dimicandum: ita tamen & exter-
nos & domesticos hostes omnes cū sua,
tum Alphonsi fratris tui uirtute supera-
uit, ut & gloriam sibi immortalem com-
parauerit, & suis Regnum in perpetuum
cōfirmauerit. Quid ille quem modò me-
morauī Alphōsus frater tuus? nōne eam
suis rebus gestis, militariq̃ue disciplina
gloriam atque auctoritatem est adeptus,
ut in Italia hodie (quod omnium pace
dictum uelim) maximus, uel unicus Im-
perator habeatur. Neque Federicus fra-
ter ab eo longè abest, ut facile appareat
cum à fratre, ut in natali, ita etiam in uir-
tutibus, locum proximum occupasse. Io-
annes uerò & Franciscus mihi magis la-
chrymis quā uerbis prosequendi sunt,

DE HUMANAE VITAE

quos nescio tibi ne magis gratuler quòd habueris, an doleam quòd amiseris. Ipse certè quoties mihi eorum uenit in mentem, tanto dolore afficior, ut de iis neque loqui possim, neque uelim meminisse. Tanta enim erat in altero doctrina, grauitas, modestia, in altero animi magnitudo, rei militaris peritia, morum suauitas, ut uterque in suo ordine singularis ac princeps nō in posterum fore, sed iam tunc esse uideretur. Quid, obsecro, uidentur uobis hi omnes dum uiuerent cogitasse, aut hodie quoque qui uiuunt cogitare? quò tota mente & cogitatione pertrédere? quò sua omnes actiones tanquā ad signum aliquod metāmque dirigere? nōne ad uitam uirtutibus, & rectè factis quā maximè propagādam, & eam, quam omnes optare atque appetere debent, immortalitatem quoquomodo consequendam? Sed ut tuos quoque Rex in hac sententia uideas planè fuisse, quæ uis obsecro Michaëlem auunculum tuum, singulari fide, & pietate uirum, compulit, ut post Ladislai Regis mortem, ingenti exercitu matris tuæ consilio atque ope

Pestum. ra comparato, Pestum ad rerum statum

ut aiebat componendum, re autem uera ad te ex hostium manibus liberandum ueniret, omnesque ut te Regem crearent, pro concione hortaretur? Nonne incredibilis in te charitas, & pietas penè diuina, cuius quidē nisi maximum post mortem ab Deo præmium, hoc est immortalitatem, & beatitudinem expectasset, non erat cur uellet, aut te cum suo tanto periculo liberare, aut tibi potius quàm sibi regnum asserere, præsertim quū id haud magno negotio, tum propter eum quem habebat exercitum, tū propter summam erga se optimatum beneuolentiam obtinere posse uideretur. Quæ uis compulsa Ioannem patrem tuum, ducem omnium sæculorum omnisque memoriæ peritissimum, ut tantum Regnum cum unus ipse administraret, unus obtineret, & Ladislao admodum puero, tot annis summam fide atque integritate seruaret, & ei suo tempore, Federico etiam Imperatore, apud quem adolescens tunc asseruabatur, repugnante, eadem fide & pietate restitueret, præsertim quum posset ipse id facillimè retinere? Quæ uis eum cum sæpè aliàs in Turcas bellicosissimam gē-

C iij

DE HUMANAE VITAE

Belgradis

tem, Christianoque nomini inimicissimam, cum summo capitis discrimine exercitum ducere, & cum illis acie dimicare coëgit, tum uerò cum, capto ab illis magna iam ex parte Tauruno, siue Belgrado, munitissimo & celeberrimo Mœsiae oppido, ipse Sauo amne traiecto, & oppidum mira celeritate recuperauit, & hostes omnibus impedimētis castrisque exutos, tanta clade affecit, tanto terrore consternauit, ut si sequutus uictoriam esset, breui delere vniuersam Turcarum gentem potuisset. Nōne inaudita quædam uirtus, & diuina erga Christianum nomen pietas, cum toties in eius nominis hostes armauit? quòd nisi hanc esse ad beatitudinem & optimam & certissimam uiam credidisset, nisi hanc mortalium conditionem, quam tu tam miseram uocas, magnoperè probasset, profectò se tot laborib⁹, tot periculis pro Christiani nominis incolumitate, nunquam exposuisset. Age uerò quid mulieres uestræ senserint uideamus. Propone tibi

Elisabeth

Rex, obsecro, ante oculos Elisabeth matris tuæ prudētiam, seueritatem, constantiam, animi magnitudinem. Propone ti-

bingent
des omnes
non mod
tione & u
providet
gna ex p
te, & e
strauit
filijs
quod
tradu
ret, au
ac Reg
sei Qu
deam Re
vior: et
genius
prelem
monu
Regne
form
in perpe
tuerunt
ad vos
uobis
cupier
Tu est

bi ingenium, consilium, iudicium, actiones omnes, quid in ea non reperies omni non modò laude, uerum etiam admiratione & ueneratione dignissimum? Qua prouidentia non modò domum, sed magna ex parte etiam Regnum, uiro absente, & externis bellis implicito, administravit? Qua patientia Ladislai, alterius filij fratris tui necem tolerauit? qua denique sapientia te è vinculis ad Regnum traduxit? Cēsen tu illam, quum hæc ageret, aut suæ aut tuæ uitæ poenituisse, ac nō te Rege se quoque beatissimam iudicasse? Quid Isabella mater tua (ut ad te redeam Regina) quid Hippolyta fratris tui vxor? cū ambæ se nobilissima stirpe genitas cernerent, ambæ Regibus, altera presenti, altera successuro esset in matrimonium collocatæ, ambæ florentissimū Regnum, sobolem pulcherrimam essent sortitæ, genitæne se in vllas miseras, an in perpetuam fœlicitatem existimare potuerunt? Sed omittamus cæteras omnes, ad vos ipsos tādē veniamus: quis enim uobis ipsis in vestra causa testis aut locupletior, aut probatior inueniri queat? Tu enim, Regina (ut de te prius dicam)

Isabella.

DE HVMANAE VITAE

*Beatricis
Reginae
laus.*

iis parentibus nata es, qui nobilitate, uirtutibus, rebus gestis, omnes non Italiae modò, sed Hispaniae quoque principes, longè antecellāt. In ea uerò regione nata es, quæ cœli clementia, uertate soli, amœnitate locorum, ædificiorū pulchritudine, abundantia rerum omnium, ceteras Italiae, atque ad eò totius terrarum orbis prouincias, non meo tantum, sed uerum quoque omnium testimonio atque iudicio, semper superauerit. Iis porrò fratribus adornata es, qui uel bellicis artibus, uel studiis litterarum, uel dignitate, uel uirtutibus, facillè cæteris omnibus sui ordinis præstent. Ei uerò Regi collocata es (vereor ne ob eius præsentiam inconsideratius loqui uidear, sed uerissimè dicam) qui omnes nostri temporis Reges ac Principes, immò etiam magna ex parte ueteres, tum gloria rerum gestarum, tum animi atque ingenij magnitudine, tum uirtutum optimarumque artium studio & cognitione, longè antecedit. Tu uerò præstanti animo, perspicaci ingenio, facundia incredibili prædita, ita semper uixisti, ut pudicitia, pietate, cōtinētia, modestia cæteras mulieres, liberalitate

uerò, animi magnitudine, liberalium disciplinarum studio, cæteros etiam uiros prouocaueris. Tu opes copiasque omnes quæ non ad usum modò, sed ad ornamentum quoque humanæ uitæ excogitari possunt, ita affatim abundèque fortita es, ut nulla usquam Regina, uel plura, uel meliora omnis generis, preciosioraque sit ornamenta consecuta. Quid, obsecro, àplius ab homine desiderari, quid ad hanc fœlicitatem addi potest? Potest ne quisquã ita constitutus, se ulla ex parte miserum appellare? Tu uerò, Rex (ut ad te tãdem ueniamus) quid habes quod possis fortunam hoc nomine accusare? Tu enim optimis, ac nobilissimis ortus parentibus, Regnum quod tui antea maiores non habuerant, tibi uirtute duce, comite fortuna comparasti. Quale uerò Regnum? tenue, credo, aut exiguum? immò uerò si latitudinem quæras, spaciosissimum, utpote quod amplius octingentis quoquouersus passuum millibus pateat. Si opes desideres, auri, argenti, æris, cæterorumq; metallorum feracissimum: si soli qualitatem inspicias, ad omnia ferenda accommodatissimum: si aquarum

*Mathia
Regis
law.*

DE HUMANAE VITAE

copiam opportunitatēq; cōsideres, plurimis & maximis annibus irriguum, utpote quod Istro fluminū omnium maximo, Nilo tātū excepto, permeetur: si incolae expendas ab antiquissimis & bellicosissimis nationibus habitatū. Tu prae-terea res eas aduersus Turcas, Germanos Dacos, ceterosque finitimos populos gestisti, quae & maximam tibi apud omnes gentes auctoritatem comparauerint, & uniuersum terrarum orbem, tui nominis magnitudine gloriāq; compleuerint. Eo uerò animo praeditus es, ut nulla te fortuna nimium uel secūda extulerit, uel aduersa deiecerit, eo ingenij ac iudicij acumine, ut nihil omnino sit quod tu uel nō optimē intelligas, uel non perspicacissimē subtilissimēq; discernas, ea memoriae tenacitate, ut nihil quod tu semel audieris te unquā effugiat. Age uerò quae tibi Mathematicarum disciplinarum, quae ceterarum optimarum artium scientia? ut si quis eam consideret, te rebus gerendis operam dedisse non credat: si quis contrā rerum abs te gestarum magnitudinem reputet, ab illis te adduci ad haec studia potuisse non putet. Quantis uerò opibus

affluas, quibus ædificiis, qua gēmarum, librorum, uestium, cæterarūque præciosissimarum rerum supellectile ornatus sis, non attinet dicere: quàm uerò rebus his omnibus ad liberalitatem munificentiamque utâre, quàm benignè amicos cæterosque qui tibi aliquid mereri uidetur impartias, mirum omnino & incredibile dictu est. Quibus uerò amicis atque optimatibus, quanto uirorum splendore, quanta grauitate, quanta doctrina circumfusus es? Atque huius quidem fortunæ tuæ testes amplissimos habes omnium Regum gentiūque Oratores, qui ad te quotidie salutandum undique venerandūque veniunt. Huc accessit postremò concordia abs te cum Maximiliano Romanorum Rege & Federico eius patre Christianæ Reipublicæ Imperatore sapientissimè inita, qua tu & Regnum tuum præfidiis maximis ac firmissimis in perpetuum communiti, & te aduersus hostes omnes maximis uiribus, auxiliisque fidelissimis præparasti. Quid, obsecro, maius ab immortalē Deo, quid melius aut sperari aut optari potest? Quæ fœlicitas est aut unquam

DE HUMANAE VITAE

*Nascendi
uiuendiq;
conditio.*

fuit cum ista foelicitate comparanda? Et potes in tanto dignitatis, fortunæ, rerumque omnium culmine collocatus, te ad miseras natum dicere? quis, obsecro, foelix unquam aut fuit aut erit, si tu te miserum audes appellare? Videtis ne ambo, etiam si cæteri homines miseri sunt, uos tamen esse foelicissimos? At nudi, inquis, flentésque nascimur, alieno velamine operimur, terram colimus, domos ædificamus, corpori inferuimus, morbis, cupiditatibus, morti denique ipsi obnoxij sumus, post mortem ad inferos in æterna supplicia rapimur. Videte, quæso, ne ista potius sint in Deum iniusta iurgia, quàm iustæ miseriarum quærelæ: immò (ut maius aliquid & fortasse incredibilius dicam) uidete ne ista potius foelicitatis quàm miseriarum, tum signa, tum instrumenta sint. Nam si uel diuinæ in nos beneficentiæ munera, uel causas nostri ortus, uel nostræ naturæ qualitatem consideremus, profectò non hanc nascendi uiuendique conditionem, hoc est ipsius Dei legem atque institutum arguamus (nam quum hæc arguimus Deum ipsum qui hæc ita comparauit arguimus) sed

nostram tum ingratitudinem, tum igno-
rantiam, tum etiam nequitiam, atque in-
continentiam accusabimus. Nam ut ve-
terum illa Philosophorum deliramenta
omittamus, quorum alij mundos innu-
merabiles, alij unum, atque æternum esse
existimabant. Item, ut uniuersam illam
Epicuri de natura Deorum sententiam
reiiciamus, quæ iam pridem à ueteribus
Stoicis cōfutata est: nōne uos & Mun- *Mundus.*
dum, & Deum unum, quorum alter & *Deus.*
factus quandoque sit, & quandoque pe-
riturus, alter neque genitus unquam, ne-
que unquā interiturus sit, esse planè fa-
temini? MATH. Fatemur planè, neque
enim nos ij sumus, qui aut Democrito,
aut Epicuro, aut dissidentium inter se
Philosophorum turbæ assentiamur. Cū
& Plato, & eo longè antiquior Trisme- *Plato.*
gistus, & Deum unum, atque æternum *Trismegis-*
esse: & ab eo factum mundum, atque hāc *tus.*
rerum naturam uniuersam productam
esse fateatur. PET. Satis habeo. Nam
cū Deum unum esse cōceditis, & æter- *Deum v-*
num, & immensum, & omnipotentem, *num esse,*
& sapientem, & iustum, & pium, immò *quid.*
omnis sapientiæ, iustitiæ, pietatisque pa-

DE HUMANAE VITAE

rentem atque autorem esse, concedatis.
Mundum à Deo factum esse hominis causa. necesse est. MATH. Ita est. PET. Item:
 quum factum ab eo mundum fateamini,
 aliqua de causa factum esse fateamini o-
 pus est. MATH. neque istud negare ali-
 quo modo possumus. PET. Cuius porrò
 nisi hominis causa factum esse potestis,
 suspicari? nisi fortè Deum sibi domum
 per quam deambulet, & in qua oble-
 ctaretur, ædificasse vultis credere. MATH.
 Istud quidè delirare esset omnino. Nam
 neque contineri loco Deum, neque ha-
 rum rerum aspectu aut fruitione dele-
 ctari credimus. PET. Rectè sentitis. Quid
 uerò mundum? factumne hominum gra-
 tia esse creditis? MATH. Credimus qui-
 dem, sed qua de causa Deus & hominem
 ipsum produxerit, & hanc tantam mo-
 lem hominis gratia fabricatus sit, id abs-
 te nobis uolumus, & quidem latius pro-
 tua consuetudine & uberius explicari.
 Nam quum ita nos interrogationibus
 tuis concludis, trahis magis nos ratio-
 num uinculis in tuam sententiam, quàm
 ducis: & cogis potius nos id quod uis fa-
 teri, quàm persuades. Sed oratio perpe-
 tua nescio quo pacto nos magis mouet,
 &

& paulatim nos quò vult quasi manu ducit. Hac igitur si placet vtere, & totam istam de mundi & hominis creatione rationē, nobis si placet, latius explica. Nos siquid dubitabimus, abs te quæremus. **P E T.** Ita obsecro faciat. Ego quoque vobis quantum potero morem geram. Quamquam autem diuinæ mentis arcana indagare, & impossibile, & stultū est, quousque tamen nos aut ratio, aut coniectura ducet, hoc est quousque nos Deus ipse permittet, progrediemur: cætera neque vos quærerere debebitis, neque ego potero aperire. **M A T H.** Minimè verò ea quærenda esse censebimus, sed ubi tu potissimum iusseris cōsistemus. **P E T.** Deus De Mundi & hominis creatione. igitur cū esset summa bonitas, summa beatitudo, summa potentia, summa sapientia, summa charitas, & non posset nihil agere, suisque præclaris operibus ut optimus artifex delectaretur, socium sibi & participem horum bonorum, hominem, sui, quantum natura illa fieri poterat, similem creare instituit. Quippè qui neque illi tantam fœlicitatem invideret, neque timeret, ne homines sibi quandoque bellum inferre, & (ut de Gi-

D

DE HUMANAE VITAE

Cælum. gantibus fingunt Poëtæ) cœlum expugnare conarentur. Itaque hoc quod uidetis cœlum, hac potissimum qua cernitis orbiculata & circulari forma, quæ & pulcherrima & amplissima uisa est, è nihilo, immò ipso tantum verbo, nutuque (ut nos existimamus) creauit. Id porro

Stellarum multitudo. incredibili stellarum multitudine, & varietate distinctum, ut duobus firmamentis, quos Græci Polos, nos axes dicimus, mira celeritate assidue verteretur, effecit:

Polis. septem huic ingentes stellas, quos Græci Planetas vocant, diuersis inter se spatiis, magnitudinibusque distantes, qui contra supremum illud cœlum continuo motu, & volubilitate ferrentur, incredibili pulchritudine & arte subiunxit. Ita ut inter eos Sol & Luna tum splendore, tum magnitudine, cæteris præstantes, suo cursu temporum vices varietatesque conficerent. His uerò omnibus dedit alias atque alias in rerum natura potestates, ut singulis conuenire uisum est, quas, cum quia non sunt huic nostræ disputationi necessariae, tum quia tibi Rex notissimæ sunt, in præsentia prætereo. Hæc uerò tantâ molē, quatuor illis

quibus omnia cōstant siue feminibus, siue elementis compleuit, ita vt in medio tanquam in umbilico terram collocaret, *Terra* eam mari circundaret, utrique verò aerē primò, deinde ignem, sua quemque terminatum regione circumduceret. Atque aerem quidem uolucris, mare piscibus, incredibili multitudine & varietate, repleuit. Terram verò hominibus potissimū assignauit, eam tamen etiā multiplici ferarum ac pecudum genere, quibus homines tum alerentur, tum iuarentur referſit. Atque huius quidem naturæ partum, uel magnitudinem, uel pulchritudinem, uel ornatum, uel sitū, uel opes, uel fructus, oratione exprimere difficile est. Proponite uobis totam, quæſo, ante oculos, & eius faciem quasi ex altissima specula contemplantini: intuemini, quæſo, qua varietate, qua specie consurgant arboribus uestiti montes, & subsidant consitæ vitibus, & irrigatæ fontibus ualles, ut campi vario tum herbarum, tum arborum, tum frugum genere distincti porrigantur. Iam uerò mare quod totam intrâ extrâque alluit, quantam non modò speciem, uerumetiam utilitatē afferat.

*Natura
facies.*

D ij

DE HUMANAE VITAE

Flumina quoque quæ à mari per eius viscera venasque subeuntia, diuersis locis scaturiunt atque erumpunt, rursusque eã supernè permeantia, & quibusdam quasi vinculis mari annectentia, suæ se origini, hoc est, mari reddunt: quàm & ipsi terræ ad fructus ferendos, & animalibus ad potandum lauandúmque necessaria? Tot uerò fruges, tot poma, tot bacca, tot flores, tot herbæ, quo ordine, qua arte, qua uarietate, qua pulchritudine, ab illo rerum omnium parente, & productæ, & collocatæ sunt, ita, ut se quotannis suo semine instaurent, & non solum nobis, sed cæteris quoque animantibus abundè cibum præbeant? Quæ autem è terræ uisceribus eruuntur aurum, argentum, æs, ferrum, plumbum, cæteraque metalla, item gemmæ, marmora & quæ sunt eius generis, quàm multa, quàm utilia, quàm pulchra, quàm preciosa sunt? ut in illis quid potissimum laudes non facillè reperiatis. Iam verò animalium siue terrestrium, siue aquatiliū, siue aëreorum, quanta copia? quanta varietas? quantus usus? ut sine iis neque uesci, neque operiri, neque terram colere, neque onera uelere, ne-

que etiam incedere lōgius possimus. Atque hanc tantam mundi molem, tantam rerum omniū copiam, tam insignem ornatum optimus ille & beneficentissimus parens Deus, nostra tantum causa procreavit, nostra causa extruxit, nostra in hunc diem causa seruauit, nostra quotidie causa regit, & tanquam optimus humani generis uillicus administrat, & annuos nobis magno cū fœnore fructus refert. Quod igitur, obsecro, potest huic beneficium cōparari? quæ satis digna huic merito gratia referri? An non hæc omnia sunt vnus hominis gratia comparata? His credo fructibus, his animalibus, his elementis, Deus ut aleretur, ut iuuaretur, ut uiueret indigebat. Nōne omnia & nobis concessa sunt, & à nobis pro arbitrio gubernantur? atque utinam pro illis inter nos non sine fine digladiaremur, utinam non illis in nostram perniciem abuteremur. Sed missa hæc faciamus. Homo-
nem verò ipsum, qua ratione idem opifex, qua specie, qua arte formauit? quam *paruus mundus,*
multa in eo, quam mirabiliter cum-
luit, quam aptè disposuit, quam egregiè
collocauit, & ita ut non dubitarent mul-

DE HUMANAE VITAE

ti hominem propter omnium in eo rerū
 cumulatam dispositionem, microcosmō,
 hoc est, paruum mundum, appellare. Cor
Corpus. pus enim eius mira quadam proportio-
 ne, siue (vt Græcè significātius exprimā)
 symmetria, omnibus sibi mutuo respon-
 dentibus membris composuit, ita ut ca-
Caput. put reliquo singillatim corpori, reliquū
 corpus capiti conueniret. Caput ipsum
 in summa corporis parte, utpote quod v-
 niuerso præfuturum erat, tāquam in emi-
 nentissima sede collocauit. Id ut in om-
Collum. nes flecti partes & facile & celeriter pos-
 set, flexibili colli & uersatili columnæ im-
 posuit, in hoc tanquam in celsissima &
 tutissima corporis arce, sensus omnes col-
 locauit: ita ut geminæ utrinque ad hau-
Aures. riendam vocem aures prominèrent, toti-
Oculi. dē in fronte oculi quod tenerrimi essent,
 & preciosissimus per eos sensus permea-
 ret, aliis atque aliis membranis tunicis-
 que circumdati, desuper palpebris occu-
Nasus. lerentur. Inter eos nasus, totidem nari-
 bus, tum ad olfaciendum, tum ad respi-
 randum, tum ad humorem à capite distil-
Os, labia, lantem emittendum discurreret. Infrā
maxillæ. eum os duobus labiis, totidem malis, du-

plicem dentium ordinem, item linguam *Dentes, sin*
 palatūque concluderet: quibus omni- *gua, pala*
 bus & cibus potūsque immitteretur, & fa- *tum.*
 porum uarietas iudicaretur, atque uox *Brachia.*
 ipsa sermōque redderetur. Tum brachia *Manus.*
 collo atque humeris gemina, quæ in to-
 tidem manus desinerēt, utrinque suspen-
 dit, ea ut circumagi in omnes partes, &
 corpori ministrare facilius possent, iun-
 cturis, digitis, articulisque distinxit, ma-
 nibus porrò multiplicem ad omnia cor-
 poris ministeria & incredibilem usum
 dedit. Post collum à tergo renes, spina *Renes.*
 perpetua ad nates usque intersecti, à fron-
 te pectus primo duabus mammis & co-
 starum crate utrinque munitū, inde sto-
 machus & uenter quendam quasi trun-
 cum efficiunt, inde in gemina crura, quæ *Crura.*
 in pedes desinunt, corpus diuiditur, his *Pedes.*
 interiecta uirilia honestissimè occultan-
 tur, ita ut & ad excrementa emittenda, &
 ad sobolem propagandam, mira tum cō-
 moditate, tum honestate, tum arte com-
 parata sint. Quæ uerò intra corpus latēt,
 non minore, immò multò maiore artifi- *Que in-*
 cio constituta & disposita sunt. Verum *tra cor-*
 id quò maius atque occultius est, eò mi- *pus latēt*

DE HUMANAE VITAE

nus apparet, minúsque à nobis ipsis intelligitur. Quis enim queat dicere quo pacto, & memoria, & intellectus, & sensus in cerebro & capite cōtineantur? Quo pacto & calor, & sanguis, & spiritus aut procreetur, aut seruetur, aut diffundatur: quo pacto cibus aut concoquatur, aut digeratur, aut nutriat? Quis uenarū, arteriarum, neruorum, uiscerum distinctiones, ordines, officia queat explicare? quæ ne ij quidē qui sæpenumero dissecto particulatim humano corpore uiderunt, possunt dicere. Quæ uerò in singulis mēbris collocandis muniendisq; ratio? ut non solū utilitati, uerumetiam speciei consultum fuisse appareat. *Caput.* Caput enim, quod uniuerso corpori imperaturum erat, in summo ut diximus collocatum, cū potissimam animæ partem, hoc est intellectum, memoriam, sensúsque contineret, cerebro intrinsecus & humore repletum est: tenues deinde tunicæ duæ utrinque inductæ, tū * siue (ut medici appellant) Cranium, quasi testa quædam durior esset commissa, & tanquam uas in quo cætera continerētur conclusa. *Cutis.* Cutis inde durior, quæ omnia operiret com-

plectereturque adiecta, & ut speciem simul & præsidium contra uim frigoris & caloris haberet, capillis circumfusa est. Capiti vultus appositus, quo homo non *Vultus.* modò audiret, uideret, gustaret, olfaceret, aleretur, uerumetiam iram, lætitiā, spem, metum, mentem, præterea consilium, cogitationes, & omnes animi, non solū motus, uerumetiam cōceptus, tum ore, tum etiam sermone, indicaret atque exprimeret. Appositæ humeris vtrique manus, quibus quæ uellet contingeret, apprehenderet, admoueret, repelleret. *Pectus.* Pectus capiti collōque successit, quo & animus consilia curasq; reponere, & demittere alimenta, & spiritum reddere atque accipere corpus posset. Mulieribus etiam prominentiores ad nutriendos infantes mammæ appositæ. Leua huius pars cordi idonea sedes est uisa, quo & calor & *Cor.* sanguis vndique conuenire, vnde etiam in omnes partes trāsmitti facilius & trāsfundi posset: hæc sanguinis & caloris, hæc mentis atque animi, hæc denique uitæ sedes est constituta. Haud multò inferius stomachus est collocatus, quo & *Stomachus.* adueniens supernè cibus potusque reci-

DE HUMANAE VITAE

- Hepar.** peretur, & ui infiti eo loco caloris concoqueretur. Ad dextram inde hepar, ubi alia rursus concoctio & digestio fit. Ad leuam inde cor, pulmo anhelitus sedes, & lien ad recipiendum ex sanguine humorem qui atra bilis dicitur, cōparatus. Medium non harum modò partium, sed totius quoque corporis intestina ac aluus obtinent, quibus & quæ ab stomacho superneq; ueniunt, suis quæque locis recipiantur, & quò ratio ipsa & necessitas postulat, per suas quæq; partes emittantur.
- Umbilic⁹.** Ideoq; umbilicū ibi, utpote totius corporis medium, ipsius naturæ parens collocauit: huic subdita uirilia ad propagandam sobolem, ut diximus, comparata, & ne aspectū offenderent cruribus interiecta: nates posterius haud inutiliter prominēti carnositate appositæ, quippè quibus & necessarius sordium exitus utrinque uallaretur, & sedēdi præstaretur officium. His & lumbis, crura utrinque annexa sunt, ea porrò genibus, suris, tibiisque ad pedes usque distincta, quasi geminæ columnæ uniuersum corporis pondus sustinēt, uehūntq; : & ut erigi facilius & subsidere corpus possit, iuncturis in
- Intestina.**
- Virilia.**
- Nates.**
- Crura.**

medio, hoc est genibus cōmissa sunt. *Pedes.*

des verò, vt & ferre, & sustinere toti⁹ cor-
poris molē possint in planā atque æqua-
lem formā desinunt, proptereaq; eam, vt
existimo, plantam appellauimus. Totum
autē corpus vt & facilius sentiat, & ad ea
quæ obiturū est munera vegetius atque
habilius sit (vt paulò pōst dicemus) non
velleribus, aut pilis, aut setis, aut squāmis
aut plumis, aut alio velaminis genere, sed
tenui & molli pellicula obductum est, ita
vt qui mollissimā & tenerrimam sortiti
sint, ij omniū philosophorū iudicio, in-
geniosissimi existimentur. Atq; vt homo
suæ originis parentisq; meminerit, vt cœ-
lum semper suspiciat, vnū animantiū om-
niū, corpore erecto vultūq; in cœlū ver-
so, stantē Deus idē cōstituit. Quod quidē
elegātissimè his versibus Naso expressit,

*Pronaque cū spectēt animalia cetera ter-
ram,*

*Os homini sublime dedit, cælūque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.*

Huic igitur corpori idem naturæ opifex
ac parens Deus, nunquam à nobis satis
laudatus, animā ab se tūc potissimū crea-
tā, immisit atq; infudit, eamq; ita mēbris

Pellicula.

*Hominē
quare cō-
stituerit*

*Deus cor-
pore ere-
cto vultū
que in cœ-
lū verso.*

Anima.

DE HUMANAE VITAE

omnibus connexuit, ita coniunxit, ut di-
uelli sine hominis morte non posset: ita
verò totam per vniuersum corpus diffu-
dit, ut singulae eius partes totam contine-
rent, & (quod dictu mirum atque incre-
dibile videtur) nusquam tota abesset, &
tamen vna corpus vniuersum compleret.

Anima Eius præcipuam quasi sedem alij cor, vnde
sedes. uigor ille animi proficisci videtur: a-
lij caput, vbi & sensus & intellectus &

Materia. memoria resider, esse putauere. Materiam
eius nos quidem neque dicere neque in-
dagare possumus, quemadmodum etiam
qua materia uel cœlum, uel sidera, vel e-
lementa, vel cætera omnia cōstituta sint,
nullo pacto possumus affirmare. Nam
quam Græci hylen, nos materiam primā
dicimus, eam si subtilius consideremus,
& rem ad ultimum redigamus, neq; per
se quicquam esse, neque etiam si sit, cau-
sam & quasi subiectum rerum omnium
esse posse, sine dubio reperiemus. Neque
enim summus ille opifex qui supra om-
nem materiam, immò qui omnis mate-
riæ autor esset, & omnia è nihilo consti-
tueret, ulla ad res creandas materia indi-
gebat. Is igitur quum & cœlum & cæte-

ra omnia ex nihilo produxisset, suamque unicuique rei pro eius natura materiā tribuisset, animę quoque ab se tum primum ē nihilo productæ nobilissimam, purissimam, & pro reliqua hominis compositione atq; imagine præstantissimam, sibi que simillimā, sed quam solus ipse nosset, materiam attribuit. Quā quidē deprehendere quum veteres Philosophi non possent, in uarios errores inciderūt, ita ut alij sanguinē, alij aërem, nonnulli ignem materiam esse dicerēt. Aristoxenus quidem musicus idēque philosophus, mira illa corporis cōpositione deceptus, harmoniam quandam ē mēbrorum tanquā ē fidium concordia existentem, animam esse dixit. Aristoteles rem altius repetēs Entelechian nouo nomine appellauit: eā nostri Philosophi actum primum, Cicero, quasi quandam continuatam, & perennem motionem uocat. Nos multò sapientius, multoque uerius, uel nullam esse materiam animæ, uel vni qui fecit Deo notā esse dicimus. Eius porrò uires & quasi potestates, & multæ, & admirabiles sunt, ita ut eius præstantem diuinamque naturam nobis facilē apertēque ostendant.

*Anima
vires.*

DE HUMANAE VITAE

Quanta enim est, bone Deus, & quam admirabilis vis illa intelligendi vni homini diuinitus concessa, qua & seipsum & quæ extra se posita sunt omnia cōtemplatur? quāta eius celeritas, vt vnico temporis momento uniuersum terrarum orbem, longè latèq; peruagetur? quāta amplitudo atq; capacitas, vt vniuersam hāc quantacumq; est, cœli mundiq; molem, & quæcunq; in ea corporea atque incorporea continentur, intra se omnia comprehendat, & quasi complectatur? subtilitas verò tāta, vt humana omnia peruestiget ac penetret, & ad cœlestium diuinarumq; rerum naturas, vni Deo cognitas, illo acumine & contemplatione conscendat: tanta denique diuinæ naturæ similitudo atque imago, vt immortalitatis ac beatitudinis capax & particeps efficiatur. Hoc illud est quod nos intellectū atque ingeniū appellamus. Quod quidem ad omnia nō modò intelligenda, verum etiam agenda, est accōmodatū atque ingēnitū, vnde ipsum ingenij nomen etiā arbitror esse deductum. Huic subiecta & quasi subseruiens memoria est, omnium rerum amplissimus fidelissimūsq; thesau-

*Intellectus
Ingeniū.*

Memoria.

rus. Hæc quidem incredibile est qua vi, qua facilitate, qua tenacitate, & audita visaque percipiat, & percepta conseruet, & seruata quum opus est efferat atque expomat. Hæc eadem quum aliqua euauisse & penè deleta esse videntur, incredibile est quo pacto reminiscatur & quasi illustret, nō aliter quàm si quis veterem & penè aboletam scripturam reficiat ac renouet. Videtur enim is qui in memoria aliquid imprimit scribere, qui recitat scriptum legere. Neque illa parua vis est cogitandi, quam vnum hoc animal accepit, qua & rationes inter se comparat, & noui semper aliquid inuenit atque excudit. Subseruit autem & quasi famulatur his partibus omnibus vis illa sentiendi, quæ in partes quinque distributa, quinque illos, quibus maximè utimur atq; abutimur, sensus efficit: hi tanquā exploratores quęcunq; perceperunt, intellectui, tanquā duci atq; Imperatori nūciāt. Proficiscitur ab his & quasi emergit vis illa cupiendi, atq; appetendi quicquid ei bonū oblatū est: item altera huic diuersa atq; opposita, reiiciēdi repellēdi que cōtrarium: quam quidem vtranque

DE HUMANAE VITAE

Ratio.

*Dignitas
potestas
que ho-
minis.*

voluntatem possum appellare. Sed his omnibus tanquam dux & moderator aliquis Ratio est appositā, quæ multiplici ui ac potestate, ea quæ oblata sunt æstimat, diiudicat, eligit, & quantum in se est efficit atque exequitur. Hæc intellectui coniuncta nos à ceteris animantibus longissimè separat, atque inter nos incredibili vinculo orationis coniungit. Hæc vitam nostram vniuersam moderatur ac regit, hæc nos in cœlum rapit, hæc diuinitatis participes, hæc denique proximos ac simillimos Deo reddit. Satisne igitur magnum hoc vobis diuinæ beneficentiæ munus videtur? est ne hoc satis amplum diuinæ in nos beneuolentiæ testimoniū? est ne satis ampla homini à Deo dignitas potestasque concessa? vt is qui antea non fuisset, tam pulchro, tam artificioso, tam aptè composito corpore donaretur, animam in delectum rationisque participē diuinitatis beatitudinisque capacem, immò purissimę illius ac diuinę lucis non nihil habentem sortiretur, terra marique imperitaret, omnibus animantibus præesset, omnibus uteretur fructibus, omnis generis opibus diuitiisque afflueret: Cœ-
lum &

Iam & quæ in eo sunt omnia, sua causa procreata sciret, illisque quoad viueret frueretur: ad Deum, quum è vita excessisset, atque ad æternam beatitudinem se reciperet, Dei denique particeps sociusque existeret. Quis hoc unquam non dico sperare, sed optare quoque aut cogitare ausus esset omnino? & nos in miserias genitum esse existimamus? Nonne etiam si sciremus perpetuas nos miseras sempiternaque supplicia esse subituros, hanc tamè tantam nascendi uiuendique dignitatem, præstare omnibus miseriis ac suppliciis putaremus? Nonne ut hac lucis & vitæ dignitate ac foelicitate frueremur, quæuis mala, quasuis ærumnas perpeti velle deberemus? Quis, obsecro, tantus calamitatum ac miseriarum cumulus posset cum huius lucis dignitate ac perfruitione cõparari? Quod malum posset nos unquam ab huius uel cupiditate vel delectatione deterrere? Sed quales homines Deus genuerit intelligo, cur genuerit nõ intelligo. Atqui frustra queri censeo, cur acceperis beneficium, cum magnum te beneficium accepisse fatear, immò hac ipsa interrogatione ingra-

E

DE HUMANAE VITAE

titudinem tuam indicare te puto. At non fateor, inquis, me vlllo beneficio esse affectum quod creatus sim. Quid enim ego cum non essem, hac luce indigebam? immò potius iniuria me affectū puto, quod sim in has procellas fluctūsque demersus: neminem, mehercule, arbitror esse ita stultum, ita ingratum, ita sui ipsius immemorem, qui hoc audeat dicere, qui tam magnum, tam apertum beneficium aut diffiteri, aut cōtemnere unquam audeat. MAT H. Nemo profectò hoc sanæ mentis unquam faciet. PET. Siquis tamen sit ita durus, ita immanis, ita ingratus, ita petulans, qui cum se cæterorum animalium præstantissimum & Deo penè similem, quū antea nihil esset, factum uideat, audeat tamen cur factus sit quærere, huic ego respondebo, si Deum uel imperitum uel iniustū putat, qui aut nesciat qua de causa fecerit hominem, aut non iusta de causa fecerit, ipse impius est & indignus qui in hominum numero habeatur, qui Deū pessimo etiā homine peiorem existimet. Si Deū & optimū & sapiētissimū esse putat, desinat ab eo suæ creationis quærere rationem, existimetque id optimum esse

quod Deus fecerit, seq; ab Deo non nisi optima de causa productū putet, eam si ipse ignorat, suā ignorantia, non Dei beneficentiā arguat. Eā tamē causam si omnino scire desiderat, sciat se ad immortalitē & beatitudinem apud Deum consequendā esse natū. Quam quidem qui nō credit, suā perfidiam: qui non cognoscit, suam incitiam: qui non curat, suam nequitiam ingratitudinēque accuset. Illud sine dubitatione omnes sibi persuadeant, se non nisi optima ac iustissima de causa esse procreatos. At cur inquis mortales nos & tot morbis necessitatibusque obnoxios Deus fecit? si immortales beatosq; esse volebat, cur nō immortales quoque & beatos ab initio procreauit? Eodē reuolueris, idem enim est cur mortales & cur homines Deus fecerit quærere. Nam cū mortales dicis, quæ hominum conditio est, homines utique dicis. Ego verò possem ita tibi iure optimo respondere, Quid tu te Dei iudicē facis? nō est tuum id quærere. Num dicit urceus figulo, Cur me hoc modo finxisti? Tu verò multò magis differs ab Deo, quàm à figulo urceus, multoq; illi magis debes.

E ij

*Hominē
ad immor-
talitatem
& beati-
tudinē
apud Deū
consequē-
dam na-
tum esse.*

DE HUMANAE VITAE

feras igitur a quo animo conditionem
tuam. Quicquid enim habes, ex munere
habes, cum promereri qui nihil esses, ni-
hil potueris. Deum & optimum & iustis-
simum fateris esse: illi igitur te totum cō-
mitte ac trade, quem scis aut errare, aut
decipere, nec uelle nec posse. Possem, in-
quam, ita tibi meritò respondere, neque
tu cōtrā haberes quid diceres, sed tamen
uolo tibi quantum possum satisfacere.

*Homines
meliori
ex par-
te immor-
tales, qua
re mortu-
les.*

Scias igitur nos qui ad immortalitatem
ac beatitudinē geniti sumus, immò quod
sumus & maiori & meliori ex parte im-
mortales, hoc à diuina beneficentia & li-
beralitate habere: quòd verò simus ali-
qua ex parte mortales, hoc nobis iure o-
ptimo, immò etiam necessario cōtigisse.
Illud enim misericordiæ & gratiæ, hoc
iustitiæ & æquitatis munus est. Quic-
quid præterea ex his elemētis, ex his con-
trariis qualitatibus calore, frigore, sicc-
tate, humore compositum & conflatum
est, id aliquando dissoluatur atque inte-
ritum sentiat necesse est: ea enim quæ si-
bi mutuo repugnant atque aduersantur,
sempiterna esse non possunt. Hæc verò
elementa quibus constat omne quod na-

tum est, quum contrarias inter se naturas & qualitates sortita sint, quæ durare composita & coniuncta non possunt, immò etiam ipsa per se, cum semel producta & procreata sint, occidant aliquando & intercant necesse est. Non poterat igitur his seminibus cõpositus homo morti obnoxius non esse. Quòd si immortale hominum corpus fuisset, & elementa ipsa, & quæcunque ex iis constabant immortalia esse, cum ex eadem omnia materia & quasi massa constarent, necesse erat. Quod quidem si fuisset, neque iumenta, neque feræ, neque arbores fuissent ab hac immortalitate immunes. Atque hoc quàm turpe, quàm indignum futurum fuerit ipsi iudicate. Homo enim ipse qui cæteris præstat, cæteris differt, qui ad immortalitatem Deo similis solus est genitus, à feris atque arboribus ulla ex parte non differret? Postremò corpus ipsum quod animæ instrumentum atque amictus est, cum nihil per se sentiret, nihil intelligeret, beatitudinis capax esse non poterat. Quemadmodum enim vestes corpori obductæ, ex iis quibus corpus fruitur voluptatibus nullam perci-

DE HUMANAE VITAE

piunt, nullam sentiunt, propterea quòd illæ sunt corporum nō vestium propria, ita ex iis quas anim⁹ capturus est, ex beatitudine uoluptatibus, corpus percipere aut sentire nullam posset. Vultis hoc vobis planius faciam? Videte quàm non delectetur, immò offendatur potius animi voluptatib⁹ corpus. Quum enim aliquis *Animi uoluptatib⁹* aut audit, aut legit, aut contemplatur, aut *corpus of* disputat quippiam quod maximè placeat *fenditur.* ut nos nunc facimus, animus quidem incredibili eius rei voluptate ac suauitate perfunditur, corpus verò aut fame, aut frigore, aut tædio, aut dolore vexatur, ut nunc tibi, Rex, accidere puto. MATH. Profectò sic est. Sed perge, quæso, rationem istam explicare, nam dum tu loqueris, ego dolorem minus sentio. PET. Non posset igitur corpus eā, quæ animi propria, beatitudinem sentire, immò illum meo quidem iudicio magnoperè impediret, ut nunc etiam in vita impediatque à rebus gerendis retardat. Nam cū animus leuissimæ ac purissimæ naturæ sit, proptereaque agilitatem & celeritatem incredibilem habeat: corpus contra quum graue immundūque sit, atque ob id etiam

tardum atque hebes, animum quem mēbris quasi vinculis quibusdam compresum atque astrictum tenet, maiorem in modum sua mole inertiāque retardat, ita ut ab institutis sæpè studiis actionibusq; abducatur: atque ob hanc maximè causam, hoc est ut leuiiores atque agiliores simus, & quàm minimè possumus animos impediamus, sine setis aut pilis, tenuiori cute (quod tu, Rex, paulò antè querebaris) generati sum⁹, ita ut qui tenuiori ac molliori cute, item qui corpore macilentiori & graciliori sunt, ingeniosiores plerumque esse existimantur, propterea quòd minus impeditus mole corporis animus, ad ea quæ ingenij propria sunt pròptior atque habilior redditur. Contrà qui aut duriori cute, aut corpore obefiore sunt, qualem me videris esse, minus ingenio valeant, cùm animus ingenti mole oppressus se erigere atque explicare nō possit. **B E A T.** ædepol in te vno, Petre, lex hæc non est seruata Nam quum apprimè corpulentus sis, ingeniosissimus tamen & doctissimus es. **P E T.** Iocaris tu quidem, Regina, & nimis de me bene sentis, vtinam istud verè sentias. **B E A T.** Ego uerò &

E iij

DE HUMANAE VITAE

sentio & admiror, & quomodo tantam
doctrinam assecutus sis nescio. **P E T.** Ca-
stigo (ut Paulus faciebat) corpus meum,
atque in servitutem redigo. **M A T H.** Per-
ge obsecro, Petre, reliqua explicare: tu
verò, vxor, ne interpella. **P E T.** Satis, ut o-
pinor, ostensum est, cur homines à Deo
& cur mortales generati sint, nisi quid
aliud uos ad hæc fortasse vultis dicere.
M A T H. Nihil omnino. **P E T.** Fatemini
igitur hæc à Deo rectissimè instituta esse,
hominemque & maximis ab eo benefi-
ciis affectum, & iure optimo morti obno-
xium esse procreatum? **M A T H.** Fatemur
planè: quis enim istud negare audeat,
quum sit abs te ita copiosè dilucidèque
probatum? **P E T.** Sequuntur illa quæ ad
educationem, labores, alimenta, morbós-
que pertinet, quæ quidem omnia huma-
ni corporis ratio secum trahit. Nam cum
è contrariis, ut diximus, qualitatibus ita
constemus, ut nobis quandoque morien-
dum sit, crescamus paulatim per singu-
las ætates, & quasi floreamus, item postea
quasi deflorescentes, ad fructum & ma-
turitatem quandam ætatis perueniamus,
deinde ad senectam & interitum paula-

*Humani
corporis
ratio quæ
seu n tra
bat.*

tim declinemus necesse est. Omnia enim *Crispi die*
 orta occidunt, & aucta senescunt, vt Cris- *Etum.*
 pus inquit. Quæ quum ita sint, nihil no-
 bis graue, nihil molestum videri debet
 quod ad corporis educationē pertineat.
 Ea enim quæ magnum incrementum ha-
 bitura sunt, non nisi ab exiguis profecta
 principiis, & per suos gradus aucta ad iu-
 stam magnitudinē euehi possunt. Quod
 si qua repentinē adoleuerint, atque ad sum-
 mum peruenerint, nō ferme diu durant.
 Quod animaduertere licet in his, qui
 quasi præcoces ante tempus aut fari, aut
 ingredi, aut sapere præter ætatem expe-
 runt: nunquam enim postea diu viuunt.
 Idem accidit iis qui repentinē diuites po-
 tentesque efficiuntur: vt enim opes eas fa-
 cile affecuti sunt, ita etiam facile amit-
 tunt. Alimentorum & vestium, eadem *Alimenta*
 quæ educationis ratio est. Crescere enim *& vestes.*
 & seruari corpus, nisi nutriatur operia-
 tūque, non potest. Et natura quidem ip-
 sa paruo ac facili cibo, potu, amictūque
 contenta, vltra quàm satis est nihil appe-
 tit. Cui quidem rei argumento est, quod
 & veteres illi glandibus, atque iis rebus
 quas terra sua sponte produxerat, diu vi-

DE HUMANAE VITAE

ctitasse dicuntur: & multæ hodie nationes tum vini, tum panis usu carent, lacte tantum carnibusque uescuntur. Sed quum iis rebus, quæ ad homines alendos propagandosque pertinebant, voluptas quædam à natura & delectatio apposita esset ne quis præ labore aut tédio suam uitam sobolémue negligeret, atque ob id humani generis propagatio cessaret, necessitas in luxuriam paulatim conuersa est, neque id quod satis erat, sed quod libido appetebat quæsitum, resque in eum locum paulatim deducta, ut homines sine tritico, uino, lana, ædificiis, immò etiam multi sine odoribus, unguentis, plumis, aliisque delitiis, nullo pacto se uiuere posse arbitrarentur. Hinc itaque terræ cultura, hinc nauigatio, hinc ædificatio, hinc innumerabiles quæstuariæ artes, hinc denique omnes mortalibus labores prouenire, ut lautè pascerentur, uestibus ædificiisque abundarèt, uoluptatibus illis fruerentur, quas tu tam miseras & tam molestas vocas. Quòd si cibus, potus, somnus, & cætera eius generis ita molesta essent ut dicis, profectò non tantum in illis temporis, non tantum laboris ac studii con-

sumeremus, non illis tantoperè delecta-
remur, non tantoperè illa expeteremus:
utinam autem non tam iucunda hæc no-
bis & suavia viderentur, profectò non in
illis usque ad interitum mergeremur, nō
totos illis dies noctesque impēderemus,
non denique in illis summū bonum col-
locaremus. Ab hac igitur incontinentia *Morbi na*
& luxuria morbi innumerabiles proces- *de nascā-*
sunt, ita ut uerissimè dictum à veteribus *tur.*
sit, Plures occidere gulam, quàm gladiū.
Nam quam contrariis illis qualitatibus
constemus (ut sæpè iam diximus) ualetu-
do & uita nostra omnis, in earum con-
cordia & æqualitate sita est. Quòd si quā-
do illarum aliqua uel cibo, uel potu, uel
alia ratione aucta, cæteras superauerit at-
que opprefferit, totius corporis composi-
tio debilitetur ac periclitetur necesse est.
Ex ea porrò discordia & quasi seditione,
morbi nascuntur eius generis cuius qua-
litates atque elemētum cæteris domina-
tur, neque curari possunt, nisi pristina il-
la in corpus temperies & concordia re-
ducatur. Sed alij nascuntur ex aliis, & cor-
rupta iam corporis uitæque materia pul-
lulant indies plures, & quo nos ad sene-

DE HUMANAE VITAE

etiam atque interitum magis uergimus,
& deficiente in illa & calore naturæ plu-
res quotidie grauiorēque emergunt.
Quod si eo quod satis est uellemus esse
contēti, neque causas quotidie laborum
atque egritudinum, nostra infinita atque
insatiabili cupiditate innecteremus, pro-
fecto neque tot laboribus, neque tot mor-
bis subiecti & quasi addicti essem⁹. Huic
rei argumento sunt permulti sanē, qui ad
extremam senectutem perducti, nullos
unquam morbos fēserunt, nullum do-
lorem, nullam ualitudinis commutatio-
nem experti sunt, cuius quidem generis
& ego nonnullos in Italia, Siciliāque co-
gnoui, & puto utrūque uestrum aliquos
uidisse. MATHE. Vidi ego apud Dacos cir-
ca salinas nostras, quem locum Morima-
rusam appellamus, nonnullos centena-
rios senes, aut etiam grandiores, ita uali-
dos, ita robustos, ut accipitrem dextra te-
nentes equo facilē insilirent. Ii se perpe-
tua ualitudine usos affirmabant, ita ut ne
minimum quidem corporis unquam do-
lorem essent experti. PET. Incontinentia
igitur nostra, nostra, inquam, incontinen-
tia & luxuria morbos creat. Neque quic-

quam nobis nociturum putamus cum
valemus, cum epulamur, cum inebria-
mur, cum invenerem solvitur, cum fri-
gora æstusque immodicos toleramus, de-
nique cum corpus ad omnem inconti-
nentiam, ad omnes labores, periculâque
exponimus: tunc, inquam, nihil nobis o-
besse credimus, nihil de valetudine, nihil
de miseriis, de morte, de poenis cogitam⁹.
Quum autem morbis opprimimur, ve-
xamur doloribus, senectam mortemque
adventantem cernimus, tum demum mi-
serias sentimus, vitam odimus, nascendi
moriendique legem detestamur. Quæ
quâ indignè, quam immeritò faciamus,
ipsi iudicate. Huc accedit, quòd illæ quas
modò memoravimus voluptates, hæc
præterea opum, honorum potentiaque
suavitas, ita nos allicit atque attrahit, ita
nos studiis humanarum rerum implici-
tos atque alligatos tenet, ut unde orti aut
quò redituri simus, neque meminisse, ne-
que cogitare velimus. Immò his rebus
ita delectamur, ita afficimur, ut hanc esse
nostræ originis causam, hunc omnium
bonorum finem & terminum existime-
mus, atque ob hoc tantum, ut his rebus

Volupta-
tes.

Opes.

Honores.

DE HUMANAE VITAE

perfruamur, natos nos esse arbitremur. Quæ quidem opinio ita in humanis mētibus inualuit, ita longè latèque peruagata est, ut in uarios atque exitiabiles errores nō vulgus modò, sed doctos quoque homines & sapientes induxerit. Rati enim non vltra hos vitæ fines progredendum esse, neque alibi summum bonum quærendum, alij opes aut honores, alij valetudinem, plurimi (quod fœdissimum est) voluptatem, pauci admodum virtutem, summum bonū esse putauere. Quæ quidem opiniones, cū magna ex parte nostris cupiditatibus blandirentur, ita in humanis pectoribus insederunt, ita penitus infixæ sunt, ut hodiè quoque diuelli vix queant, immò multa hominum milia nunc quoque pessudent ac perdant. Quòd nisi hæc laborum ac morborum asperitas esset, quibus homines quasi stimulis quibusdam suæ mortalitatis admonerentur, & tanquam frenis à uiuendi cupiditate retraherentur, omnes hīc vltimum vitæ finem & summam fœlicitatem collocarent, neque aliās aut suæ originis causam, aut beatitudinem esse crederent. Postremò nulla esset uirtutis ex-

exercitatio, nulla spes aut expectatio præ-
miorum, si nunquam corpora ægrota-
rent, si nunquam doloribus affligeren-
tur. Virtus enim (vt Paulus inquit) in in-
firmitate perficitur. Quid enim esset, aut
quo pacto se extenderet illa constantia,
illa patientia, illa omnium dux & regi-
na uirtutum fortitudo, quæ per excellen-
tiam quandam uirtutis nomen prome-
ruit, nisi aliquid esset asperum ac diffici-
le, cum quo illa decertare ac depugnare
posset? His igitur omnibus de causis mor-
bi partim prouenire, partim etiam iure
ac merito immissi sunt, neque debent no-
bis adeò graues molestique uideri. Quip-
pè qui aut nostræ incontinentiæ culpa
proueniant, aut nostræ summæ utilitatis
causa diuinitus immittantur, præsertim
quum & eadem nobis diuina beneficen-
tia tam multa, tam salubria, tam facilia
remedia suppeditauerit, quibus illos aut
expellere, aut magna ex parte leuare pos-
simus, & sint, ut diximus, permulti qui
nullo unquam morbo, aut dolore labo-
rauerint. Senectus uerò cur tantoperè de-
testanda sit non intelligo, hæc enim ætas nō dete-
standa. *Senectus*

DE HUMANAE VITAE

expers, omnium uirtutum ac disciplina-
rum parens. Hæc iuuenū regula, & quasi
frenum, hæc fidelis ministra consilij, hæc
denique optima totius uitæ magistra, &
tanquam omnis ætatis, sapientiæ graui-
tatisque perfectio est. Quæ quidem si re-
liquam ætatem probam & continentem
egerit, est ipsa continentissima, neq; mor-
bis aut doloribus infestatur, sed prospera
semper ualetudine & uigore utitur: Sin
uitia secum à superiori ætate & cupidita-
tes attulerit, corpore pariter & animo in-
uvalida ægraque efficitur, & ut uirtutibus
efforta, ita ualetudine & uiribus exha-
usta est. Cum enim per se infirma sit ipsa
ui naturæ & uita deficiente, libidinis, gu-
læ, cæterorumque uitiorum accessu de-
bilioi nimirum infirmiorque efficitur.
Quod si animus ualeat, cupiditatesque
compescat, corpus quoque ualeat neces-
se est. Quicquid igitur molestiæ senectus
habet, à iuuentute habet: ipsa per se & cor-
pore & animo itegerrima est. Quod qui-
dem sic esse & Alfonsus Rex huius Re-
ginæ auus, & Robertus Sanseuerinas bel-
li Dux præstantissimus, & Ioannes Ar-
gyropylus, in omni disciplinarum gene-

re

re Græcè Latinèque doctissimus, & alij
permulti optimè apertissimèque decla-
rant, qui usque ad vltimam senectutem
magna corporis animique integritate
peruenerunt. Laurentius Bonincontrius
astrologus præstantissimus, octogesimū
nunc, ut reor, annum agit, tanto animi
corporisq̃ue uigore, ut & meminerit quæ
puer didicit, & pedibus semper iter fa-
ciat. Quo Dacos tuos, Rex, minus admi-
ror, qui tenuissimo cœlo assueti, corpus
uenando atque equitando semper exer-
cuere. Non est igitur, ut videris, senectus
molesta, si proba sit: neque est hæc ætatis
culpa, sed hominum, vt in Catone maio-
re Cicero apertissimè copiosissimèque o-
stendit. Cupiditates autem quas tu nobis
perniciossimas esse dicis, à sensib⁹ pro-
ficiscuntur: nihil enim cupere atque affe-
ctare animus potest, nisi quod ei à sensi-
bus obiectum atque oblatum est, qui ob
id fenestræ animæ à Philosophis sunt ap-
pellati. Iis autem nihil pulchrius, nihil
utilius, nihil ad uitam magis necessariū
est nobis à natura datum, adeo ut quicun-
que aliquo sensu priuatus sit, mactus om-
nino inutilisq̃; reddatur. Quod si re opti-

DE HUMANAE VITAE

ma, pulcherrima vtilissimâq; abutimur
eâque in perniciem nostram vertimus,
nihil est quod aut Deum, aut humanæ
naturæ conditionem accusare possimus.
Accusemus potius nostram peruersita-
tem, accusemus nostram nequitiam, no-
stram intemperantiam, nostram incon-
rinentiam, qui modum tenere in vita ne-
sciamus. Quod si ea quæ in nostrum in-
teritum uerti, aut nobis aliquo pacto o-
besse possunt, omnia damnanda ac dete-
standa sunt, gladios & arma detestemur,
quia illis & in patriam, & in parentes, &
in nos ipsos vti possumus: domos non æ-
dificemus, ne aut nos in illis quandoque
obsideamur, aut in nos illæ quandoque
procumbant. Iam verò quid cibo & potu
si moderatè sumatur salubrius, quid vti-
lius? eodem si immoderatè vtimur, quid
perniciosius? Videris optima quæque in
deterrima posse conuerti, non sunt igitur

Cupidita propterea detestandæ cupiditates quod
tes vtilis- per se malæ aut noxiæ sint, quum illas à
simas *Et* natura tanquam vtilissimas, & maximè
maximè necessarias ad uirtutē & res optimas ex-
necessari- petendas acceperimus, sed quod illis ad
as esse. luxuriā & incontinentiā abutamur. Sunt

autē fræno potius rationis cohibendæ, & intra tēperantiæ fines ne latius uagentur continēdæ. Quod quidē si fecerimus, infinitas ex illis utilitates capiemus, neq; solum illas non dānabimus, uerū etiam vitā sine illis cōstare nō potuisse iudicabim⁹. Quod si dicerē illas nobis à Deo ad uirtutū exercitationē esse datas, neq; ego forrasse mētirer. Oranti enim Paulo, ut à libidinis cupiditate liberaretur, respōsum ab Deo est, Sufficit tibi gratia mea: neq; vos molestas aut inutiles iudicare deberetis. Quæ enim cōtinētiæ aut tēperantiæ laus esset, nisi cupiditates nos in cōtraria raperent? Pudicitia verò, & ea quam nos uirginitatē appellamus, quo pacto tātī apud Deū fuisset, ut uirginē sibi matrē per quā ad nos veniret eligeret, nisi uenerea illa cupiditas quā pudicitia vinceret atq; expugnaret inueniretur? Nō sunt igitur, mihi credite, malę aut noxię cupiditates, non sunt nobis inutiliter à natura datæ si rectē iis utamur, sed sunt meo iudicio quēdā incitāmēta uirtutū, & (ut initio dicebā) quēdā quasi fœlicitatis instrumēta. *Mortem;*
 Mors autē, quam tu postremo loco, *aut op-*
 zimē homini molestā atque horribilem *tandem;*

DE HUMANAE VITAE

aut certe esse dicebas, quid habeat tantoperè uel
non refu- adueniens pertimescendum, vel præsens
giendā esse. dolendum refugiendūque, non uideo.
Nam etiam si animæ cum corporibus ex-
tinguerentur (quod nemo sanæ mentis
audeat suspicari) mors aut optanda, aut
certè non refugienda esset, propterea
quod nos maximis, ut uos putatis, mise-
riis liberaret. Cum autē immortales esse
animas nostras, atq; ad immensam quan-
dam & infinitam beatitudinem profici-
sci, & uos rectissimè credatis, & nemo
debeat dubitare, quid est quod mortem
aut præsentem, aut aduentantem horrere
quisquam debeat? quæ nos è miseris bea-
tos, è mortalibus immortales, ex homi-
nibus denique Deos reddat. Atqui pau-
cissimi, inquis, queunt ad istam beatitu-
dinem peruenire. Quid uos? quem obse-
ro inter homines gradum nunc tenetis?
è multis ne, an è paucis estis? Quot, obse-
ro, in terris Reges reperiuntur? nōne
admodū pauci? Quot uerò è priuatis ho-
minibus Reges fiunt? nōne multò pau-
ciores? Tu igitur Rex quum priuatus at-
que adeò in uinculis esses, neque à tuo
patre ad Regnum procreatus, tua tamen

virtute atque industria Rex effici potuisti: quum homo sis, atque ad beatitudinem genitus, beatus effici non poteris? Quid, obsecro, tibi quo minus id assequaris potest obstare? Deus ne? at salutis nostre cupidissimus est, pro qua Deus quum esset, homo fieri: quum esset immortalis, mori uoluit. An tua vita? at istud & in te situm est, & tibi, ut arbitror, non obstabit. Quem enim tu in uita uel pietati, uel beneficentiæ, uel modestiæ, uel patientiæ, uel mansuetudini, uel ei quæ tui propria muneris est iustitiæ locum reliquisti? Nolo nunc etiam tuam particulatim uitam recensere, ne tibi aut notissima referendo molestus sim, aut tuas laudes explicando uidear adulari. Illud breuiter & uerè dicam, te Regum omnium qui nostra ætate sint, & optimum, & religiosissimū, ab omnibus & appellari & existimari. Quæ de te dixi, eadem de hac uxore tua intelligi uolo, quæ quum cæteris suis uirtutibus, tum uerò pietate & pudicitia cæteras mulieres longè antecellit. Quamobrem ego quidem (si ex me quid sentiam quæritis) de beatitudine, & felicitate uestra sempiterna nō dubito.

F iij

DE HUMANAE VITAE

Senum
mors.

At est fortasse dissolutio illa corporis & animæ, dissociatioque molesta. Est quidem iuuenibus ut arbitror, aliquanto durior, ut poma quæ immittia & intempestiua sunt, ægrius ab arbore diuelluntur, utpote quæ magis inhæreant arbori. Quæ verò mors senibus accidit tãquam tempestiua, omnis mea sententia molestiæ & doloris est expers. Ut enim maturum iam pomum legentis manum facile sequitur, quod si non decerpatur ultrò ad terram decedit: ita senex iam maturus, exacto uitæ cursu, aut spontè, aut certè sine dolore dissoluitur: iuuenis ut acerbum adhuc pomum diutius resistit. Sed iuuenum quoque multos ita facile morientes uidi, ut dormire illos dicas, non mori. Quid quod nonnulli ita repente, nullis eidentibus causis moriuntur, ut se quoque ipsi mori non sentiant? quod L. Cæsari dictatoris Cæsaris patri, item alteri ex eadem familia contigit, qui ambo manè dum calciarentur exanimati sunt. Quid quod gaudio etiã nonnulli periere? ut mater illa quæ post pugnam Cannensem filium, quem mortuum audierat, repètè incolumem uidit: Sopho-

cles poëta, & Dionysius Sicilię tyrannus, *Sophocles*
quorum uterque accepto tragicę uicto- *Diony-*
rię nuntio, repentē prę lætitia expirauit. *sum.*

Quę quum ita sint, non uidetur aliquem
mors ipsa dolorem afferre. Quod si prę-
sens non est molesta, adueniens & dum
expectatur esse quī potest? At cogitatio
illa terret animos, cū subit te non futu-
rum esse quod fueris. Eorum credo ani-
mos terret, qui cū pessimē ac flagitio-
sissimē uixerint, adesse tempus cernunt,
quo maximas ac dignissimas suorū scele-
rum pœnas expendant. Qui autem rectē
semper pięque uixere, mortem & securi
venientem expectant, & pręsentem læti
excipiunt, cogitantes se non ad pœnas
scelerum, sed ad uirtutū pręmia infini-
ta proficisci. Quod si uel diuelli ab suis,
vel uitam amittere, vel charissima quę-
que relinquere durum & molestum ui-
detur, illud profectō quod uolumus te-
nemus, uitam hanc esse non miserā à qua
discedere miserum molestūque existi-
metur. Videtis ut hęc uita quam uos pau-
lo antē miserrimam putabatis, nō modō
misera non sit, verumetiam iucunda atq;
optabilis, ita ut quāuis ad meliora diu-

Mortis
cogitatio
quos ter-
reat.

DE HUMANAE VITAE

*Mortalium
conditio,
num mi-
sera.* turnioraque profecturi, ab hac tamē in-
uiti discedamus. Potestne igitur esse mor-
taliū conditio misera, cum hoc cœlū,
hanc elementorum compagem tam pul-
chram, tam amplam, tam uariam, tam
omni rerum genere distinctam, & no-
stra causa productam, & nobis traditam
ab Deo esse uideamus? cū corpus tanta
arte ac specie formatum, animā tam no-
bilem, tam intelligentem, tam Deo simi-
lem habeamus? cū ad æternam beati-
tudinem consequendam nati simus? ad
eāq; recta & facili, si uolumus, via pro-
ficiscamur? Potest hæc misera aut mo-
lesta uita appellari, in qua tātæ opes, tam
multæ uoluptates ac suauitates sint, ut
hic multi fœlicitatem audeant colloca-
re, nemo denique ab ea nisi inuitus disce-
dat? Quid uos, obsecro, ad hæc dicitis?

*Nasci om-
nibus opti-
mum.* fatemini ne adhuc, nasci omnibus opti-
mum esse? an non dum etiam? B E A T.
Ego quidem fateor, & cū te ita de no-
stra dignitate differentem audio, me na-
tam esse maiorē in modū gaudeo. P E T.
Tu quidem facilè cedis Regina, quippè
quæ ita modesta sis, ut mihi, quem tum
ob ætatem, tum ob nonnullam de me cō-

ceptam opinionem obseruas, non audeas
repugnare. Regem uerò qui & doctissi-
mus est, & causam propriam agit, aueo
quàm primùm audire quid sentiat, scio
enim mihi non ita facillè cessurū. MATH.
Ego uerò tibi, Petre, facillè cedo. Quis e-
nim tam multis & tam ueris rationibus
audeat aduersari? tantæ uerò eloquentiæ
resistere etiam in optima causa difficile
esset. Ego quidem me tua oratione non
mediocriter adiutum fateor, & in tuam
sententiam non inuitus uenio. Expecto
tamen quid ad meam hanc ægritudinem
dicturus sis, cuius gratia omnis hæc est
suscepta disputatio. Nam quæ hactenus
dixisti, & mihi & uxori communia sunt,
quæ uerò deinceps dicturus es, ea uni
mihi sunt propria, proptereaquæ à me ma-
gis expectantur. Proinde nisi molestum
est, hanc quoque mihi partem disputa-
tionis persolue. B E A T. Ego quoque eam
Petre, non minus expecto, quippè quæ
meâ ex Rege pendere vitam putem. Gra-
tissimum igitur utrique feceris, si hanc
quoque partem, quàm diligētissimè fue-
ris executus. P E T. Faciam libens, cū
intelligam me rem utrique uestrū non

*Altera di-
sputatio -
nis huius
pars, de to-
leranda
corp. agrā-
tudine.*

DE TOLERANDA CORP.

ingratam facturum, eoque libetius, quod uideor iam hoc labore magna ex parte esse propter superiorem disputatione liberatus. Nam quum illa quæ de nostræ vitæ conditione dicta sunt, non inuiti cōcedatis, faciliora erunt, quæ deinceps sequentur, si modò uos non iniqui vestræ ægritudinis æstimatores esse volueritis.

M A T H. Ego quidem quanquam me grauius fortasse, vel sentire uel loqui, ualitudo mea & hic penè assiduus dolor cogit, tamen cūm uidero te aliquam illi vel mediocrem afferre medicinam, non committam ut fouere ipse meā ægritudinem uidear. B E A T. Neque ego, quæ Regiæ ualitudinis ac uitæ cupidissima sum, eius malum fouebo, tu modò, Petre, da operam quantum potes, ut id tua oratione uel depellas, uel (si id fieri non potest) saltem aliqua ex parte comminuas. P E T.

An tu hoc esse Regina malū putas? B E A T.

Ego quidē (ut initio dixi) ita puto. P E T.

Nihil igitur est superiore disputatione effectum? B E A T.

Est quidem multum,

sed quum Regem hunc meum, immò

(ut uerè dicam) meam animam, meam

uitam, aspicio è tam ualido ac tam inte-

gro, repente tam debilem & mancum effectum esse, non possum hanc ægritudi-
nem non magnopere detestari, eamque *Ægritu- do an ma- lum.* non magnum etiam malum appellare. *lum.*

PET. Quid tu malū cedo uocas? BEAT. Nimirum id quod bono est contrarium.

PET. Quid si ad hanc alia, atq; alia (quod nolim) ægritudo Regi accesserit? BEAT. Auctum esse malum existimabo. PET.

Quid si omnes morbi, non dico iam regium, sed aliud quoduis corpus inuas-
erint, quid illi dices accidisse? BEAT.

Eū sine dubitatione in maximis esse ma-
lis dicam. PET. Non tamen in omnibus.

BEAT. Dicere istud quidem non ausim.

PET. Qua de causa? Nam quum esse æ-
gritudinem malum dicas, qui omnibus
ægritudinibus affectus sit, eum omnibus
malis affectum esse necesse est. BEAT.

Minimè istud quidem. Quum enim æ-
gritudinem malum uoco, non solum
aut uniuersum malum illam esse intel-
ligo. Ita fit, ut qui omnibus laboret æ-
gritudinibus in maximis quidem ma-
lis sit, non tamen in omnibus. PET.

Alia ergo præter ægritudines mala ef-
se censes. BEAT. Vtique censeo. PET.

DE TOLERANDA CORP.

Quæ nam? BEAT. Paupertatem, orbitatem, solitudinem, & quæ sunt eius generis. PET. Quid auaritiam, libidinem, crudelitatem, iniustitiam, perfidiam, impietatem, & cætera uitia censésne mala dici oportere? BEAT. Ista uerò ego longè omnium maxima esse censeo. PET. Eadem tamen modò dicebas, eum qui morbis omnibus laboraret, in maximis esse malis tibi uideri. BEAT. Idem etiam nunc affirmo. PET. Ergo & qui omnibus morbis, & qui omnibus uitiiis laborabit, in maximis æquè malis erit? BEAT. Ita mihi uidetur. PET. Igitur quum hæc duo mala paria sint, horum quoque contraria bona paria efficientur, mutuo enim se semper contraria consequuntur. Ita fiet ut uirtus & uoluptas, quæ uitio & dolori contraria sunt, & paria & maxima tibi bona esse uideantur. BEAT. Adeo ne me insanam, adeo uoluptati deditam esse existimas, Petre, quamuis sim mulier, quam à mollitie dictam uultis, ut quasi in hortis Epicuri educata, uoluptatem esse summum bonum dicam? quæ quidem pecudum non hominū uox est. PET. Non puto quidem te hoc sen-

Contraria.

tire, Regina, quam & prudentissimam,
& cōtinentissimam semper cognoui, sed
tamen hoc è tuis uerbis efficitur. Nam
quum uoluptas dolori contraria sit, ut
vitio uirtus, tu uerò dolorem & uitium,
paria, hoc est, maxima tibi uideri mala
dixeris, sequitur ut uoluptas uirtuti par,
hoc est, maximum bonum sit. BEAT.
Ego quidem ægritudinem, non dolorem
mihi uideri malum dixi. PET. Quasi ue-
rò aliud sit ægritudo quàm dolor. BEAT.
Atqui non omnes qui dolent ægrotant.
Potest quis aut cæsus aut tortus dolere, *Doler.*
idem tamen non ægrotabit. PET. At om-
nes qui ægrotāt dolent BEAT. Ego qui-
dem neque omnes, neque semper ægro-
tantes dolere existimo. Sed esto (ne tu
me more cæterarum mulierum conten-
tiosam atque obstinatam dicas) doceant
sanè omnes qui ægrotant, ego tamen nō
de omni dolore, sed de eo solum, qui ab
ægritudine proficiscitur disputo. PET.
In laqueos rursus incidis, nam quum do-
lorem aliquem fateris esse malum, uo-
luptatem ei bonum, ut contrarium, sta-
tuas necesse est. BEAT. Opem mihi con-
iunx feras necesse est, nam ego ex hu-

DE TOLERANDA CORP.

ius ueteratoris laqueis extricare me non
possum. MATH. Aequa postulas, uxor.
Nam quum tu meam causam agendam,
& meas partes defendendas susceperis,
me tibi in mea ipsius causa succedere at-
que opem ferre æquissimum est. Quan-
quam uereor ego quoque ut huius argu-
mentationibus resistere satis possim, ita
illum uideo subtiliter consideratq; pro-
cedere, & omnes itinerum angustias, om-
nia fugæ præfidia occupare. Sed placebit
mihi sapientissimo uiro succumbere, &
quasi Herculi uictas manus præbere, præ-
sertim quum neutro modo superior esse
possim. Nam si id quod in controuersia
est, hoc est ægritudinem malum esse ob-
tineo, sum inferior, quia à malo superior:
si non obtineo, rursus inferior sum, quo-
niam à Petro superior. PET. Immo, Rex,
utrouis modo res cedat, non potes tu non
esse superior. Nam si obtines ægritudi-
nem malum esse, quia me uicisti supe-
rior es: si non obtines, quia malum uici-
sti, superior item es. MATH. Nónne ego
prædixi me quoq; tuos laqueos non eua-
surū? iam nūc enim me meis retibus im-
plicuisti. Sed age, ad nostrā disputationē

redeamus. PET. Redeamus. MATH. Aegritudinem sibi malum uideri vxor dicebat. PET. Quid tu? MATH. Malum quidem eam esse dico, sed non opponi ei voluptatem ut contrariū. PET. Quid igitur. MATH. Sanitatem. PET. Quid tu, in sanitate uoluptatem inesse non uides, ut *Sanitas* in ægitudine dolorem? ita ut voluptas & dolor quasi genera sint, hæ uerò ab illis tanquam species contineantur. Sed concedamus tibi, ægitudini sanitatem opponi, si ægritudo malum est, nõne erit sanitas bonum? MATH. Et quidem magnum. PET. Porro si ægritudo malum est, aucta illa, malum quoque augebitur, ita ut summa ægritudo summum malum sit. MATH. Ita mihi profectò videtur. PET. Eadẽ ratione fiet ut summa sanitas, summum bonum sit. Vide quàm hoc ab illa, de qua paulò antè loquebamur, hominis dignitate & fœlicitate dissentias. MATH. Dicere istud quidem non audeo, sed pudet me ita citò de sententiã esse deiectum: video enim si sanitas summum bonum non sit, ægritudinem, ut ego putabam, summum malum esse non posse. Proinde tu me, quæso, Petre his la-

DE TOLERANDA CORP.

*Aristip-
pus.*

Epicurus.

*Hieron.
Rhod.*

*Metrodo-
rus.*

queis explica atque extrica, & nos am-
bos (vt etiam pro vxore loquar) quem-
admodum pauloantè fecisti, perpetua o-
ratione confirma. *P E T.* Ita faciam. So-
craticus quidem Aristippus, primus om-
nium uoluptatem summum bonum, do-
lorem summum malum dicere non du-
bitauit: hunc secutus Epicurus, ei nō tam
vita quàm oratione consensit. Rhodius
deinde Hieronymus, qui indignam for-
tasse philosopho sententiam illam existi-
maret, in uacuitate doloris summum bo-
num collocauit. Metrodorus cum demū
plenè perfectèque beatum esse dixit, cui
corpus benè constitutum esset, explora-
tūque ira semper fore: qua ratione ne-
mo esset unquam beatus. Quis enim ha-
bere exploratum possit, se corpore sem-
per benè constitutum fore? Hieronymus
verò nimis timidus doloris fuit, qui co-
vacare summum bonum putaret. Quid
enim (vt cætera omittamus) si paupertate,
si orbitate, si infamia laborauerit, li-
cet uacuis omni corporis dolore sit, po-
teritne vnquam esse hic beatus? *M A T H.*
Minimè. *P E T.* Quid si omnibus flagitijs
obrutus atque immersus fuerit? *M A T H.*

Multo

Multo minus. P E T. Non est ergo qui dolore uacat beatus? M A T H. Non, ut nunc video. P E T. Iam uerò Aristippi & Epicuri de uoluptate sententia non est digna quæ apud uos confutetur, præsertim quum Regina paulò antè dixerit, eam pecudum uocem esse non hominū. Sunt igitur omnes hæc de dolore sententiæ reiciendæ, in eumq; locum nostra omnis opinio traducenda, ut quicquid à uirtute & Dei uoluntate institutisq; abhorret, id solum esse malum arbitremur, dolorem verò & durum, & asperum, & molestū, & difficilem esse dicamus, malū esse non dicamus. Nam si malum esset dolor, miser esset non is modò qui eo tunc uexaretur, sed quicunque etiam eo quandoq; vexari posset, propterea quòd eum semper expectaret ac timeret. Cùm autem nemo sit cui contingere id non possit, nemo ab hac miseria esset immunis, omnes ergo perpetuò miseri essemus. Vide quantum mea hæc à tua sententia discrepet: quod autem de dolore dico, de ægritudine quoque dictum uelim. Age verò, si aut ægritudo, aut dolor malum esset, quis (obsecro) eius vitandi gratia,

Malum
quid.

G

DE TOLERANDA CORP.

non omnem infamiam ignominiámque
fufciperet? Quis contra ut uel exiguam
infamiam fugiat, non maximas ægritu-
dines incurrit? maximos dolores crucia-
túsque fufcipit? Age (ne longius exem-
pla requiramus) quoties tu Rex, ne ab
hofte pulfus fuperatúsque uidereris, aut
immenfos æftus, aut frigora incredibi-
lia pertulifti? M A T H. Iftud quidem no-
bis penè quotidianum eft, hyemes to-
tas fub pellibus agere, nullo frigore uel
à caftreis recedere, uel ab obfidionibus
præliísue abftinere: rigidiffimam gla-
ciem penè nudi perambulamus, ftratúm-
que in caftreis habuiffe luxuria eft. Ego
verò ad hæc etiam graues ægritudines in
caftreis pertuli, dolorésque incredibiles
fæpenumerò diffimulaui, ne me iacente
& cõfternato animi hoftibus inualefce-
rent, meis debilitarentur. P E T. Quid tu
quum ifta ageres, dolorem infamiæ, an
infamiam dolori præponendã exiftima-
bas? M A T. Omnibus doloribus, etiã mi-
nimã infamiam præponendam femper
exiftimaui, & quantũ in me fuit ipfe præ-
pofui. P E T. Longè igitur maius malũ in-
famiam quàm dolorem putas? M A T H.

Immò rāto maius tantoq; grauius, vt præ
 ignominia dolorem malum non putem.
 P E T. Et rectè quidem. Vides igitur quā-
 tum sit breui disputatione effectum, vt
 dolorem, si cū ignominia cōparetur, ma-
 lū non putes. M A T H. Video, sed amplius
 adhuc opto. P E T. Quidnam? M A T H. Vt *Ægritu-*
 si fieri potest, facilem illum mihi tolera- *do quāli-*
 bilēque efficias. P E T. Istud quidē bre- *bet gra-*
 ui (vt spero) nō tam mea oratione, quā *uis, vt fer-*
 tua prudentia consequeris. Nam si ani- *ri ab ho-*
 mum mihi adhibueris non repugnan- *mine, tole-*
 tem, & uolueris paulò diligentius rem ip *rari que*
 sam amota omni perturbatione confide- *possit.*
 rare, intelliges nullam esse tam grauem
 ægritudinem, quæ ferri ab homine, to-
 lerariq; non possit. Omnia enim quæ ab
 hominibus graua aut difficilia existi-
 mantur, partim exercitatione & consue-
 tudine, partim prudentia & ratione uin-
 cuntur. Cōsuetudo cōmunior omnibus
 & fortasse facilior: ratio melior, & nō mo-
 dō uiro sapiēte, uerū etiam Rege fortissi-
 mo dignior. Nā ut de cōsuetudine prius *Consuetu-*
 dicam⁹, videm⁹ durissimos lapides à mol *dine, &*
 lissimæ aquæ guttis, longa cōsuetudine *exercita-*
 pereuari, quod uix ferro, aut ui alia fieri *tione.*

G ij

DE TOLERANDA CORP.

posse speraremus : quòd si hoc in lapide
consuetudo potest, in humano corpore
cur non possit? Quæ tam fera tam imma-
nis bellua est, quæ non tempore & con-
suetudine mansuescat, mutatâque naturæ
feritate cum hominibus uiuere & com-
morari discat? Videmus Leones, Elephan-
tos, Tygres, & ferocissima quæque ac ua-
lidissima animalia, humanis uocibus as-
suefacta obtemperare & parère, deposi-
tâque ui & feritate naturæ, ad hominum
se studia & voluntatem accommodare,
& quæ nullam uim, nulla arma soleant
pertimescere, consuetudine adhibita in-
ermis atq; inualidi serui manus aut uo-
cem reformidare. Quòd si hoc feræ pos-
sunt efficere ab hominibus assuefactæ at-
que edoctæ, homines qui illas docuere,
non poterunt? Quæ, obsecro, tam tenuis
anicula est, quæ bidui ac tridui inedia
non ferat? Cibus si aratori aut mulioni
unum diem subtraxeris, hominem penè
iugulaueris, tantum in omni re consue-
tudo ualet. Pueri Lacedæmone in Dianæ
sacris vsque ad sanguinem cæsi, nullam
omnino uocem emittebant. Nullus uel
mediocris gladiator cum uulneraretur

ÆGRITUDINE.

SI
unquam ingemuit, aut signum aliquod
doloris ostendit: aut arma recipere iussus
pugnam detrectauit, ita ut sæpè in extre-
mo spiritu positus rogari dominum iu-
beret, nunquid adhuc sibi satisfactum ef-
set. Quòd si uel pueri, uel extremæ sortis
homines, ut uel uanæ suspitioni, uel ho-
minum uoluptati satisfaciât, sanguinem
effundere, plagas & uulnera quàm pluri-
ma perferre non ueretur, nos ratione at-
que humanitate præditi, & in omniū ocu-
lis constituti, utilitatis nostræ gratia par-
uum dolorem, aut exiguam ægritudinē
tolerare dubitabimus? Sed omittam^r ue-
terum exempla, quæ quum è nostra me-
moriam remotiora sint, tanquam à scripto-
ribus ficta minus mouent. Nónne hodie
permulti in Thessalia & Græcia uniuersa
sacerdotes, qui Veuisi patria lingua
appellantur, nudi bruma tota, per altissi-
mas niues glaciēsque incedunt, ingen-
tēsque ipsius glaciei laminas complexi,
pectori admovent, nudique in nuda hu-
mo semper dormiunt, ut Ioannis Bapti-
stæ uitam & austeritatē imitentur? Quid
Turcæ, quos tu Rex sæpè uicisti, nónne
se cera, aut pingui, aut pice liquefacta

DE TOLERANDA CORP.

Ustulari torrerique, nulla emissâ voce, patiuntur? Nône se adacto per longitudinem corporis palo totos traici, sine ulla doloris significatione permittunt? Quid subditi tui Rex, quos tu incredibili iustitia & seueritate compescis, nône ita se interdum etiam à rotis plaustrî contundi effringique sinunt, ut vix ullum indicium doloris ostendant? Quid, obsecro, ad hanc patientiam, quid ad hanc constantiam addi potest? Quod nisi omnes ij longa consuetudine, in tormentis & doloribus obduruissent, tolerare profectò has pœnas atque hæc tormenta non possent. Hoc igitur aut agrestibus monachis, aut flagitiosis hominibus, aut ueræ religionis expertibus consuetudo dabit, ut sua corpora omnibus cruciatibus, tormentisque obiiciant, nobis ut leuem capitis, aut stomachi, aut pedum dolorem feramus, eadem consuetudo non dabit? Turpe profectò est, & omnis sapientiæ professione indignum, cum qui præstantissimos homines in maximis rebus superauerit, à uilissimis in re minima superari: & qui ceteris in rebus se inuictum præstiterit, in hac una ægritudine vin-

ci uelle. Ac de consuetudine quidem & exercitatione dixisse satis uideor. Superest nunc ut de ratione dicendum sit, nisi quid vos ad hæc vultis. MATHE. Nōsne tam suauem orationem interpellemus? Perge amabo Petre, vt cœpisti, uideor enim oratione tua maiorem in modum leuari. PET. Pergam. Animus igitur noster, quem multiplicem habere potestatem suprā diximus, in partes omnino distributus est duas: earum altera rationis est particeps, altera expers. Quæ parti- *Ratione,*
ceps est rationis, nobis ad regendum at- *& virtus*
que imperādum est data, animoque vni- *te.*
uerso præposita, ut ea duce quæ recta & honesta sunt diiudicemus, eaque omni studio expetamus. Hæc uitæ nostræ dux & magistra, nos ad eam traducendam cōsilio, providentiæque instituit, uerique perspiciendi auidos imprimis reddit. Hæc nos orationis uinculo conciliatos, ad vitæ communionem societatemque congregat, congregatosque legibus, institutis, commerciis, officiisq; conseruat. Hæc eadem nos in periculis alacres, fortes in aduersis, in laboribus patientes, in omni re inuictos, & humana contem-

DE TOLERANDA CORP.

nētes facit: hęc deniq; nobis quid sit ordo in uita, quid modus, quod in una quaque re decorum seruandum ostēdit, nōsque in omni uitæ parte continentes & temperatos præstat. Ab his igitur partibus, quum illud quod rectū honestūque appellamus, tanquam à fontibus quibusdam oriatur atque emergat, uirtutes omnes proficiscuntur, & in hac quam diximus animi parte constitutæ, nostram uitam omni laude, omni honestate, omni denique dignitate exornant. Ea uerò pars quam expertem diximus esse rationis, quum à sensibus tota pendeat, quod semel bonum esse existimauit, eò toto impetu fertur, eò uim suam omnē & cupiditatē transfert. Quod cōtrā malum ipsa utcūq; indicauit, id omni studio repellit ac reiicit, id summa ui, summa temeritate infectatur. Hinc omnes cupiditates, omnes perturbationes, omnes animi non motus tantum, sed morbi quoque ægritudinēque nascuntur. Quū igitur pars hæc rationi ita aduersatur, ita repugnat, ut illa victa prostratāque iaceat, ipsa præsit ac dominetur, breui corpus atque animum uirilem, aut auari-

tia, luxuria, cupiditatibusque effœminat:
 aut ira insolentiâque inflammat: aut me-
 tu & dolore prosternit. Quum autem ra-
 tio temeritatem ita cohibet, ita coercet,
 ut ipsa superior sit, ipsa animo modere-
 tur atque imperet, eum omni uirtute, om-
 ni dignitate ac laude exornatum, ad be-
 nê beatêque uiuendum instituit, ad glo-
 riam & immortalitatem rapit, recta de-
 nique in cœlum ducit. Quæ quum ita
 sint, potestis (obsecro) dubitare, rationi an
 temeritati obsequi & parere malitis? Nō-
 ne ut huic obtemperemus, ut hanc se-
 quamur, omnis ægritudo superanda, do-
 lor omnis cōtemnendus est? Quid porrò
 uobis eam dicturam existimatis? decum-
 be in lectulo, indulge valetudini, negotia
 curâsque omitte, cuita dolores. profectò
 non ita dicet. Quid ergo? Vince magno *Rationis*
 atque excelso animo molliciem ac segni *verba ad*
 tiem: ægritudinem, dolorem omnem tur- *agrotum.*
 pitudine atque infamia leuiorem puta.
 Ea quæ aut honesta aut necessaria esse
 intelligis, nulla doloris aut ægritudinis
 asperitate victus deterritusue omittas:
 quem uincere dolorem medicina non
 potes, contētione animi & patientia uin-

DE TOLERANDA CORP.

*Fortitudi
nis laus.* ce. Hæc tibi ratio dicet, hæc suadebit, hæc
omni studio persuadere conabitur. Et
profectò, si uerum fateri uolumus, rectif-
simè suadet. Quòd si nos ipsos amamus,
si nobis rectè consulere uolumus, est si-
ne dubitatione audienda. Nam cum ab
omnibus honestatis partibus laus & glo-
ria proficiscatur, ex ea præcipuè ducitur
quæ fortitudo nominatur. Omnes enim
id potissimum admiramur, quod forti-
ter, quod constanter, quod magno ani-
mo factum esse intelligimus, eoque ma-
ximè delectamur. Quid est autem quod
ita exigat constantiam, ita exerceat ani-
mi magnitudinem, inuictum illud for-
titudinis robur ita desideret, ut ægritu-
do, ut dolor, quippe qui non corpus mo-
dò, sed animum quoque deiicere & la-
bescere contendat? Quid igitur est
quod maiorem nobis laudem ac digni-
tatem afferre queat, quàm si ei excelsò &
inuicto animo restiterimus? Quum verò
nihil sit quod à natura tantoperè cupia-
mus, quàm honestatem, quàm laudem,
hanc profectò vnam virtutem, unde laus
maxima & clarissima ducitur, & appete-
re omni studio & exercere debemus. E-

ius porro quum potissimam esse laudem
intelligamus, ægritudinem ferre, dolo-
rem tolerare, quæ obsecro tanta uis do-
loris, quæ tanta molestia ægritudinis po-
test esse, ut eam non magno, atque inui-
cto animo perferre uelle debeamus? Di-
cerem nos ultro ægritudini occurrere, &
ut tantam ex ea laudem consequeremur,
eam etiam affectare debere, nisi uererer
ne nimis in nos ipsos durus atque inhu-
manus existimarer. Multi tamen è uete-
ribus illis Romanis (à quibus tu Rex quū
originem ducas, degenerare non debes)
non modò dolorem, sed mortem quoque
omni dolore grauiorem, hac animi ma-
gnitudine & præstantia ducti, cupidissi-
mè appetiuere. Quid enim quæsiuit aliud
fortissimus ille Mutius, quum & ad Por- *Mutius.*
senam trucidandum contenderet, & ma-
num igni ultro impositam cremari con-
stantissimè pateretur? quid, inquam, quæ-
siuit aliud, nisi ut constans atque inuicti
animi putaretur? Quid Cocles ille Ho- *Cocles*
ratijs sibi voluit aliud, cum & vniuersis *Horat.*
se hostibus in ponte solum opposuit, &
eo rescisso se cum armis omnibus in flu-
uium præcipitauit, nisi ut hanc fortitudi-

DE TOLERANDA CORP.

Curtina. nis laudem assequeretur? Quæ uis Cur-
Decij. tium in terræ hiatum cum armis immi-
 sit? Quæ uis tres Decios Patrem, filium
 & nepotem hostibus deuouit? Quid ue-
V. Corni- rò Valerium Coruinum gentilem tuum
mus. Rex, ad singulare illud Galli certamen
 incendit? nōne incredibilis quædam a-
 nimi magnitudo, cuius ille præcipuè lau-
 dem appetebat? Possem uobis innume-
 rabiles alios commemorare, qui huius v-
 nius virtutis cupiditate flagrant, aut
 maximos cruciatus, aut mortem acerbis-
 simam ultrò subiere. Quid si hoc quoq;
 à vobis exigere? nōne multo grauius
 vobis & difficilius uideretur? sed nō hoc
 exigo, non hoc depono. Non hoc possu-
 mus, dicitis: ego quoque quod non po-
 testis non peto, sed illud peto, non mo-
Dolorem dò quod potestis, sed quod commodif-
ueniētem simum vobis, & facillimum est, vt do-
nō timere lorem & venientem non timere, & præ-
et præsen sentem equo animo ferre discatis. Com-
tē equo a- parate, quæso, vobis hanc fortitudinis &
nimo fer- patientiæ laudem, quæ quidem tanta
re discen- est, vt cæterarum virtutum laudes longè
dum. antecellat. Nam quum omnes recte a-
 nimi affectiones virtutes nominentur,

hec vna ceteris tantum excellit, vt & hoc
 sibi nomen vt proprium vendicauerit, &
 ab hac ceterę omnes, virtutis nomen ac-
 ceperint. Cum enim viri maximę pro-
 pria sit fortitudo, ab eo, vt ait Cicero, vir-
 tus appellata: eius porro duo sunt præci-
 pua munera, mortis dolorisque contem-
 ptio: vtendum est igitur his, si virtutis
 compotes, vel potius viri volumus esse,
 quoniā à viris nomen est mutuata. Quā-
 quam autem hoc proprium munus est
 fortitudinis, vt dolorem contemnamus,
 ægritudinēque omnem patienter mo-
 deratęque feramus: virtutes tamen om-
 nes ita cōiunctę inter se & connexę sunt,
 ut si vnam amiseritis, aut si amitti virtus
 non potest, si vnam confessi fueritis vos
 non habere, nullam sitis habituri. Ne-
 que enim ita in virtutibus vt in vasis aut
 vestibis accidit: illorum enim si vnum a-
 liquod amiseris, reliqua habebis: virtu-
 tum si vna tibi defuerit, omnes deerunt.
 Quo enim pacto poteris aut tibi aliis-
 que prospicere, aut in rerum inuestigatio-
 ne uersari, si ægritudinis molestia, &
 dolore vincaris? Iustitia quomodo co-
 li poterit ab eo, qui doloris magnitudi-

*Fortitu-
 dinis pro-
 priū mu-
 nus quod.*

DE TOLERANDA CORP.

ne superatus, detegat commissa, confcios
prodat, iniurandum & fidem frangat,
cætera societatis humanæ consilia desc-
rat? An uerò moderatè quicquam aut
continenter faciet, qui dolorem non fe-
ret? constans certè, aut grauis, aut patiens
aut magni animi, aut denique uir dici
nullo modo poterit. Epicurus quidem

*Epicuri
de dolore
sententia.* qui dolorem malorum omnium extre-
mum esse censebat, quodam loco sapien-
tem affirmat, si vratur, si erucietur, si in
Phalaridis tauro sit, dicturum: quàm hoc
suaue est! quàm hoc non curo! Quod qui-
dem si à Stoicis diceretur, non ita mirum
esset, quippè qui id solum quod hone-
stum est bonum, quod turpe est id solum
opinentur malum. Epicurum uerò dolo-
ris precipuum hostem, nōne mirum at-
que incredibile est ita loqui? uideamus
tamen quam huius sententiæ rationem
afferat. Si summus (inquit) est do-
lor breuem esse necesse est: breue autem
quod est, tolerari facillè potest. Sin lon-
gior est, futurus leuior, & propterea tole-
rabilior erit. Omittamus, obsecro, tã du-
ram austeramque sententiã, neque cum
Epicuro sapiētes esse uelimus, ut suauem

esse dolorem & iucundum dicamus: ex- *De dolore*
stimemus id quod est, molestam esse æ- *quid sen-*
gritudinem, dolorem asperum, durum, *tiendum.*
difficilem, & qui uix ferri tolerariq; pos-
sit, sed cū patientia, animi magnitudine
& contentione, uincēdum esse ducamus.
Qui si quando grauius urgeat, reuocem⁹
omnes animi uires, animūque ipsum
quasi arcum quendā fortius intēdamus,
neque uirili cuidam gemitui interdum
parcamus, nō qui dolorem exprimat, sed
qui animum erigat atque intendat. Sicut
enim qui cursu aut saltu certant, clamo-
re quodam se incitant atq; instigāt, & ad
certamē alacriores reddunt: ita qui cum
ægritudine & dolore contendunt, uoce
quadā uirili animi uires excitant atque
instaurāt. Ne patiamur ergo remitti ani-
mum, & ab ægritudine opprimi. Quēad-
modū enim qui pondus aliquod ferunt,
si uires paululū remiserint, ē uestigio suc-
cumbunt, & ab ipso pondere opprimun-
tur: ita qui in dolore sunt, si animum ali-
quantulū relaxauerint, seq; deiecerint, a
doloris ui & magnitudine prosterntur,
adeò ut quū se erigere uolunt nō possint.
Mollities igitur animi omnis reiicienda

DE TOLERANDA CORP.

*Doloris
arma,
que.*

*Alexad.
Magnus.*

*Zeno Elea
tes.*

*Calanus
Indicus.*

C. Mari⁹.

est, fortitudo reuocanda. Si quando tamē
nos deficere sentiamus, illa quæ Cicero
appellat doloris arma capiamus, conten-
tionem, confirmationem, sermonem, quo
nos ipsos nunc adhortemur, nunc corri-
piamus. Caue quicquam turpe, quicquā
te indignū facias, quin te ipsum uince, ti-
bi impera, à tui similibus ne degenera.
Obuersentur deinde animo clarissimor-
um uirorum species: proponamus nobis
Alexandrum illū Magnum, qui cū te-
lum è corpore sibi euellendum, atque ob
id vulnus dilatādum esset, se alligari ue-
tuit, timentēmq; ultrò medicum ut seca-
ret est adhortatus. Proponamus Zenonē
Eleatem, qui perpeßus est omnia potius
quā conscios delendæ tyrannidis indi-
caret. Proponamus Calanum illum Indi-
cum ad radices Caucaßi natum, qui uiuus
sua uoluntate combustus est. Propona-
mus C. Marium, qui cū secandæ ei va-
rices essent, primus Romanorum omniū
solutus secari uoluit. Proderit nonnun-
quam pudorē nobis turpitudinēmq; pro-
ponere: nōnulli enim plus pudore quā
ullis præmiis profecerunt. Sed in primis
proderit decus, honestatem, dignitatem,
laudem

laudem oculis subiectam habere, qua
 optimus & generosissimus quisque ma-
 ximè capitur. Aphricanus quidam cùm
 Socraticum Xenophontem libenter le-
 gere solitus esset, illud eius imprimis lau-
 dabat, quòd diceret, non æquè graues ef-
 se labores Imperatoris & militis, propte-
 reà quòd honos leuiorem faceret impe-
 ratorium. Dicet fortasse quispiam, At ab-
 ducit à rebus gerendis ægritudo. A qui- *Aegritu-*
 bus (obsecro) rebus te, Rex, abducit? Num *do num à*
 à Regni administratione? at illud etiam *reb. geren-*
 in lectulo dēcubans administras, & ita *dis abdu-*
 administras, ut nihil quod usquam fiat *cat.*
 tibi incognitum sit, nihil iniussu tuo ge-
 ratur, nihil non ad te referatur, nihil de-
 nique sine tuo cōsilio administratur. An
 te à bellicis rebus abstrahit ægritudo?
 nōne tu & hactenus satis multa gessi-
 sti, & hodie quoque tuo auspicio geris?
 An bella manibus tantum & armis ge-
 runtur, ac non potius consilio, autorita-
 te, imperio? quarum rerum nullam tibi
 adimit ægritudo. Nōne Federicus Vr- *Federicus*
 binas in extrema senectute constitutus, *Virbinas.*
 corpore etiam toto debilitatus & fractus,
 animo tamen consilioque inuictus, assi-

H

DE TOLERANDA CORP.

duè versabatur in castris & bella grauis-
 sima gerebat? Quid est quod tu tuo con-
 silio & autoritate gerere nunc quoque
 non possis? At caret uoluptatibus ægri-
 tudo. Quibus uoluptatibus? cibi, potus &
 Veneris? Istas quidem ego te nunquam
 appetisse, imò semper fugisse existimo,
 quippè quæ etiam sanis fugiendæ sint, a-
 deò ut qui se iis dediderit, mentis com-
 pos esse non possit. De Regina nihil di-
 co, quæ & castissima & continentissima
 semper est habita. Illis uerò voluptatibus
 quæ aspectu, auditu, animo denique ipso
 percipiuntur, quæ ueræ sunt voluptates,
 non modò non caret, sed summis quo-
 que & penè assiduis fruitur ægritudo.
 Quanta enim est uoluptas illa oculorum
 quum sibi nunc terrarum tractus, arbo-
 rum, frugum, animaliumque varietates,
 fulgorem gemmarum & cætera naturæ
 opera, nunc signa, tabulas, ædificia, cæte-
 raque humani ingenij atque industriæ
 monumenta inuenda, & contemplanda
 subiiciunt? Quanta est illa quæ auribus
 percipitur, cum aut musicorum instru-
 mentorum, aut humanarum uocum mi-
 ra tum consonantia, tum varietate, tum

*Aegritudo -
 de ueris
 volupta-
 tibus non
 caret.*

*Oculorum
 voluptas.*

*Voluptas
 que auri-
 bus perci-
 pitur.*

etiam suauitate detinemur? cū Regum,
 Imperatorum, aut Rerumpublicarū res
 gestas, uirtutes, instituta, ex alicuius vel
 facunda narratione, vel iucunda lectio-
 ne audimus? cū siderum motus, cœli
 terræque naturam, humana denique &
 diuina omnia, uel ipsi legimus, uel alio
 legente intelligimus? Quāta, bone Deus,
 & quā iucunda noster animus uolupta-
 te expletur, quum hæc uidet, audit, con-
 templatur, intelligit? quā suauis est ille
 cibus eius? quā vera & solida delecta-
 tio? Quid quum idē animus antē actam
 uitam sibi proponit, ea quæ uidit, quæ le-
 git, quæ gessit, reminiscitur, præsertim
 quum ea gessit, quæ recta ab omnibus
 & laudabilia existimētur, cū sibi ipsi in
 omnibus uitæ actionibus satisfecit? Quan- *Conscien*
 ta est, bone Deus, & quā suauis illa con- *tia volu-*
 scientiæ voluptas? quā fidum iudicium, *ptas.*
 quā gloriosum testimonium? Nul-
 lum profectò, ut ait Cicero, uirtuti thea-
 trum conscientia maius. Neque verò
 præsentium tantum bonorum animus be- *Animi be*
 nè institutus uoluptate & suauitate per- *nè instit*
 fruitur, sed multò etiam magis spe atque *ti volu-*
 expectatione futuræ illius beatitudinis, *ptas.*

H ij

DE TOLERANDA CORP.

quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec (ut inquit Paulus) in cor hominis ascendit, illam optat, ad illam aspirat, illius quantum potest contemplatione delectatur, illius iucundissima suauitate perfunditur. Cogitat enim quantæ dignitatis, quantæ felicitatis sit corporis huius vinculis & carcere liberari, cupiditates, perturbationesque deponere, mortem non modò non timere, sed ne sentire quidem aut expectare unquam posse, immortalē se æternūque fieri, cœlestibus illis spiritibus, quos alij intelligentias, alij substantias separatas, alij Græco uocabulo Angelos uocant, socium atque æquale effici. Augustissimam deniq; illam & diuinam lucem, omni similitudine & comparatione maiorem, omnem sermonem, omnem cogitationem, omnes mentis conceptus longè excedentem, non modò intueri, uerum etiam intelligere, & (quod ad summum beatitudinis culmen accedit) se eam sine fine uisurum atque intellecturum scire. Quæ quidem cū cogitat animus, nonne incredibili quadā atq; immensa voluptate completur? Nonne ut ad eam quādoque perueniat omnē agri-

tudinem dolorémq; conténit, immò etiã
expetit? præsertim cùm illud Pauli ueniat
in mentem, Non sunt condignæ passio-
nes huius temporis ad futuram gloriam,
quæ reuelabitur in nobis. Ad has igitur
tantas & tam ueras, & solidas voluptates,
quum ægritudinis aut doloris alicuius
uos molestia uexat, animum, quæso, re-
uocate: hæ Regibus, hæ hominibus dignis-
simæ sunt. Cogitate, obsecro, hanc tantam
cœli mûdique molem, hunc siderum or-
natum, fulgorem, motum, ordinem, ue-
stra causa constitutum esse. Cogitate hûc
aërem tam salubrem, tam purum, tot uo-
lucris refertum: hoc tam immensum,
tam longè latèq; diffusum, tã utiliter ter-
ram intrâ extrâq; complectēs mare, tan-
ta piscium copia & uarietate repletû, uo-
bis esse procreatum. Cogitate hanc terrâ,
tot arborum, frugum, herbarûmq; fera-
cem, tot metallis, marmoribus, gemmis,
tantisq; opibus grauidam, tot aquis sca-
tentem, tot animalibus abundantem, tan-
ta locorû, ac rerum omnium pulchritudi-
ne & uarietate distinctam, uobis ab Deo
productâ & concessam esse, uestro impe-
rio atq; arbitrio esse subiectâ. Intuemini

*Cogita-
tiones gra-
ues et ho-
nestæ.*

DE TOLERANDA CORP.

deinde uos ipsos, uestrum corpus atque
animum considerate, & in altero tam in-
signem figuram, tam pulchrā, tam artifi-
ciosam membrorum dispositionem, tam
inenarrabilem ordinem, tantas & tā in-
credibiles utilitates: in altero tam acutū
& tam perspicacem intellectum, tam am-
plam capacēque memoriam, tam prō-
ptas atque admirabiles sentiendi cupien-
dique uires, tam solertem diuināq; ra-
tionem contemplantini, uosq; ipsos re-
cordamini ad beatitudinē atque immor-
talitatem esse genitos. Reuocate deinde
ad uos ipsos animum, & uestra singilla-
tim bona uobis in memoriam redigite.
Cogitate uos clarissimis maioribus esse
natos, amplissimum, opulentissimū &
pulcherrimum Regnum obtinere, pluri-
mis & bellicosissimis nationibus impe-
rare, maximis opibus, ingenti seruorum
multitudine abūdare, in summo dignita-
tis gradu inter homines constitutos esse.
Proponite uobis antè actam uitam uni-
uersam, & res à uobis domi militiaeque
fortissimè gestas, tot nationes deuictas,
tot captas urbes, tot cōfecta bella repeti-
te. Recensete suas uterque uirtutes. T

Regina pietatem, pudicitiam, continen-
 tiam, modestiam: tu Rex militarem di-
 sciplinam, animi magnitudinem, pru-
 dentiam, iustitiam, æquitatē, clemētiam,
 fidem: ambo uerò mansuetudinem, fa-
 cilitatem, liberalitatem, magnificentiā,
 doctrinam, sapientiam. Atque ex his om-
 nibus intuemini quandam in uobis fœli-
 citatis imaginem, quam si oculis cerne-
 retis, uos maiorem in modum nō modò
 delectaret, verumetiam ad futuram illā
 beatitudinem inflammaret atque incen-
 deret: alios certè in tantam uestri admi-
 rationē adducit, ut ex omnibus terris, nō
 modò integri homines, sed (quod incre-
 dibile dictu est) etiam cæci uestrarū uir-
 tutum splendore, & fama uestre fœlici-
 tatis excitati, ad uos uidēdos salutandōs-
 que concurrant. Existimate igitur uobis, *Epilogus.*
 & nasci optimū fuisse, & uiuere saluber-
 rimum atque utilissimū esse. Imitamini
 tum ueteres illos clarissimos uiros, tum
 maiores uestros quorum omnium uobis
 exempla proposui, & ad eam, quam illi
 tantoperè sibi comparare studuerūt, glo-
 riam atque immortalitatem, toto animo
 & cogitatione properate. Aegritudinem

H iij

DE TOLERANDA CORP.

autem & dolorem omnem ita vobis ferendum existimate, ut quod multi vel metu, vel gloriæ cupiditate, vel consuetudine, vel pudore faciunt, ut nullum dolorem curent, nullum cruciatum reformident, nulla ægitudine moueantur, vos id ratione & virtute adducti faciatis. Contendite quantum potestis, & confirmate animum, eximiâque hanc patientiæ & constantiæ laudem adamate atque appetite, ne de vniuerso virtutum cœtu hæc vna vobis deesse uideatur. Et quando prosperâ pulcherrimè scitis ferre fortunam, date operam ut etiam si opus sit ferre sciatis aduersam. Postremò æternâ illam inenarrabilémque beatitudinē omni fide, omni spe, omni cogitatione ampliorem, toto iam animo concipite, tota spe & cogitatione apprehēdite, tota mente & fide expectate, & credite fore, ut pro exigua & breui ægitudine, summa vobis & æterna valetudo atque immortalitas, ab optimo & beneficentissimo omnium parente referatur. Hęc habui quæ tum de humanæ vitæ conditione, tum de toleranda corporis ægitudine, vobis in præsentia dicerem: non inge-

Peroratio

nio aut doctrina mea fretus, quod v-
 trunque tenue atque exiguum esse certò
 scio: sed vestra autoritate incitatus, ve-
 stròque imperio penè coactus, magisque
 vt vobis obtèperarem, quàm quòd huic
 muneri me satisfacere posse confiderem:
 inermem enim me atque imparatum of-
 fendistis: ex tempore autem de his re-
 bus disputare, audaciæ potius & temeri-
 tatis, quàm doctrinæ & prudentiæ esse ar-
 bitror. Concedamus sanè hanc siue scien-
 tiæ, siue ingenij laudem Græcis, qui eam
 expetiuerè, seque in ea re magnoperè
 exercuere, nos diligentia & excogita-
 tionis laude contèti simus. Si tamè vobis
 in hac quoque extemporali disputatione
 satisfactum esse existimabitis, quorū iu-
 dicia meritò maximi semper feci, ego
 me non mediocrem meæ disputationis
 fructum percepisse arbitrabor. Sin vobis
 satisfactum non erit, vobis ipsis qui mi-
 hi hanc prouinciam demandastis impu-
 tare debebitis: ego utcūq; sit, ab hac cul-
 pa immunis ero. M A T H. Nobisne à
 tanta doctrina atque eloquentia satisfa-
 ctum nō sit? Immo Petre (vt de me dicā)
 ita me tua oratione consolatus es, ita re-

DE TOLERANDA CORP.

creasti, ita oblectasti, ut non modò nullam dum te audirem ægritudinem senserim, sed ne in posterum quidem ullam me sensurum sperem, curatúmque abs te hodie me planè putem. Quã multa, bone Deus, & quã memoriter dixisti! quã uerò latinè, & quã ornatè, quã copiosè res difficillimas pertractasti! nuquam antehac audieram hæc isto modo dici, nec putabam dici posse tam latinè, tam eleganter, tam dilucidè. Tu uerò & res in Philosophia grauissimas explicasti, & eas orationis splendore & vbertate mirum in modum illustrasti atque exornasti, ita ut dum te audiebam viderer imaginem quandam Ciceronis audire. Superasti, profectò, Petre, & opinionem meam, & uxoris de te prædicationem. Itaque cui plus debeam nescio, soceróne, qui te ad nos misit, an uxori, quæ te apud me commendauit, an tibi qui nostrum omnium spem atq; expectationem tua sapientia eloquentiâque vicisti. Atque illis quidè ambobus quantum debeam ipse mihi conscius sum, tibi uerò tantum debeo quantum soluere ope nostre uix possint. Tua enim opera

fateor me hodie ab uniuerſa ægritudinis moleſtia in perpetuum eſſe liberatum. Quamobrem & ago tibi ſummas, ut debeo, gratias, & omnia erga te ſumma ac ſingularia ſtudia officiâque polliceor. **P E T.** Me quoq; Petre, quanta uoluptate affeceris dici non poteſt. Ita ut cū te ſæpenumero audierim, nunquā antehac videar audiuiſſe, ita omnes diſciplinārū fontes hodie demū reſeraſti, omnes eloquentiæ habenas effudiſti. Tuam uerò ſententiam ita laudo, ita accipio, ut exiſtimem non minus me, quàm Regē ipſum, eſſe tua oratione & cōſolatione, contra ægritudinem & dolorē omnem confirmatam atque munitam. Tibi itaque non tua modò, ſed mea quoq; & mei patris cauſa magnoperè gratulor, quòd Regi & cōiugi meo, immò (ut uerè dicam) parenti altero, tantoperè ſatiſfeceris: mihi quidē certè ſatiſfecisti plurimū. Quapropter meo quoq; nomine magnas tibi gratias & ago & habeo. Spera autem utrumque noſtrū (ut tibi etiam pro Rege pollicear) cumulatam tibi propediem gratiam relaturum. **P E T.** Obruitis me proſectò ambo, & opprimitis, ingenti

DE TOLERANDA CORP.

atque incredibili humanitate vestra. Vix enim ferre possum, ut quib. ego mea omnia debere me scio, illi mihi & gratias agant, & plurimum debere se dicant. Breui itaque ambo sic habete, totum me quantumcunque sum & vestro beneficio esse, & à vobis pendere. Orationem verò nostram iucundam vobis aut gratam accidisse, magnam vobis habeo gratiam, mihi que satis amplum mei laboris præmium videor esse consecutus. Quod autem miraris Rex, hæc latinè dici potuisse, sic velim existimes, nihil esse tam horridum tamque incultum (ut ait Cicero) quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur. Sed & nostræ & superioris ætatis homines, cum neque Græcas, neque Latinas literas satis scirent, & essent ingeniosissimi, philosophiæque in primis studiosi, res utcumq; secuti sunt, verba contempserunt. Confluente verò in dies magis ad id studium multitudine, breui effectum est, ut Philosophia omnium disciplinarum parens atque regina, quæ antea luculentissima & ornatissima erat, sordida, inculta & planè barbara efficeretur. Quod quidē meo iudi-

cio est pervertere Philosophiam non discere, eamque non illustrare, sed situ tenebrisq; involuere. Atque hanc imperitiam suam, barbari atque ignari literarum omnium ita tutantur, quod dicant se res sequi velle non verba, neque quod paucis expediri possit pluribus dici oportere, ideoque non esse Rhetoricen Philosophiae necessariam. Quorum quidem stultissimis rationibus ego alio tempore, & quidem accurate, respondebo, ostendamque Philosophiam sine oratoria facultate, stultam quandam & circularem seu triuialem disciplinam esse. Nunc autem ostendere tantum volui, latine & eleganter pronunciari posse, & veterem illam Ciceronis in disputando (quantum in me fuit) consuetudinem reuocaui.

MATH. Video te id quidem esse iam affectum, & cupio primo quoque tempore te audire Rhetorices, quam ego semper amaui, vituperatoribus respondentem.

PET. Tu vero poteris id cum voles audire, nunc quoniam aduersperascit, & ego vobis satis superq; molestus fui, date veniam garrulitati meae, eamque tum aetati iam ingrauescenti, tum Siciliae patriae,

tum vestræ humanitati adscribite. Vos
itaque corpora curabitis, ego me domū
recipiam. M A T H. Nullum mihi iam-
pridem ita iucundū & fortunatum diem
actum esse, verè possum affirmare. Pro-
inde, Petre, fac in posterum frequentius
ad nos venias, vt liceat quàm plurimos
dies tua opera lætos agere. B E A T. Dica-
te & pignore cogemus, nisi sponte vene-
ris, Petre. Nam hi quidem dies, albo cal-
culo signandi sunt. P E T. Non commit-
tam vt me diu sitis desideraturi. Valete.

DIALOGI DE HUMANAE VITAE
conditione, Lippo Brandolino
autore, finis.

ne. Vos
rdomi
i iam-
diem
e. Pro-
mura
plurima
at. Dica
ne veni-
albo cal-
commi-
Vale.

